

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

James Hathaway fra USA kom til Bergen for å studere. Nå underviser han på norsk. Hva gjør resten av kullet hans fra 2019?

ETTER DOKTORGRADEN

SIDE 12-23

Høg utdanning. Låg verdsetting.

Høgt utdanna og tilsett i staten? Det er det dummaste du kan gjøre.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

Slagordet frå Unio-streiken i fjor har ikkje gått ut på dato.

Det er mars og tid for at mange statstilsette får utbetalt lønstillegget. Frå i fjor! I Arkivverket vart det brot i dei lokale forhandlingane. Meir om dette og korleis det har gått i dei lokale oppgjera, kan du lese om på side 4-5 og i større omfang på Forskerforum.no.

Forpostfekingane til *dette årets* oppgjær har pågått lenge. Hugs den usikre situasjonen og omsynet til renta, seier arbeidsgjevarersida. Næringslivet går så det grin, seier fagforeiningane. Lønsoppgjæret startar med privat sektor og at LO og NHO utvekslar krav 14. mars, men ein ting har vore klart lenge: Fagforeiningane krev reallønsvekst.

Offentleg sektor forhandlar etterpå, og prinsippet i den norske frontfagsmodellen er at oppgjæret i frontfaget – konkurranseutsett industri – er retningsgivande for dei andre oppgjera. Modellen skal verke modererande for pris- og lønsvekst og motverke at vi prisar oss ut av internasjonale marknader. Eit springande punkt, i år som før, er om privat sektor – når fasiten er klar – har halde seg

innanfor dei avtalte rammene. Som regel er svaret nja eller nei. Lat oss sjå på det vi veit om resultatet frå i fjor.

For fyrste gong på fire år fekk norske lønsmottakarar reallønsvekst. Den var på 2,5 prosent i snitt ifølgje ein førebels rapport frå Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene (TBU). Ser vi på dei nominelle tala, var årslønsveksten 5,3 prosent i dei største forhandlingsområda, TBU-tala omfattar ikkje alle delar av privat sektor, og Statistisk sentralbyrå har ein lønsstatistikk som byggjer på eit breiare materiale. SSB kjem til ein samla lønsvekst på 5,7 prosent. I staten – dersom ein held Forsvaret utanfor – var veksten lågare, med 4,9 prosent. Statleg tilsette fekk reallønsvekst, men kan kjenne seg trygge på at alt er ved det vanlege: Avstanden i løn til privat sektor auka i fjor òg.

For Forskerforbundet, som har dei fleste medlemene i staten, er dette eit vedvarande problem. Ei anna ulempe med medlemsmassen er det uforskamma høge utdanningsnivået. I staten har nemleg tilsette med høgare

utdanning over tid hatt mindre lønsvekst enn dei med stuttare utdanning. Tendensen vert stadfesta i ein rapport SSB har utarbeidd for Forskerforbundet om lønsutviklinga frå 2016 til 2023. Lønauken for tilsette med høgare utdanning har vore på om lag 25 prosent i perioden, medan dei med vidaregåande skule som høgaste utdanning har hatt 33 prosent auke.

Vi kan òg kombinere dei to nemnde dimensjonane (sektortilhøyrighet og utdanningsnivå) og samanlikne høgt utdanna i offentlig sektor vs. høgt utdanna i privat sektor. Det vi finn her, er heller ikkje oppløftande for den typiske medlemen i Forskerforbundet. Unio, hovudorganisasjonen til Forskerforbundet, har nyleg utarbeidd eit notat som viser at offentlig tilsette med høgare utdanning tener 130 000–300 000 kroner mindre enn tilsvarende grupper i industrien. Unio finn denne politiske implikasjonen av dette, som dei set ord på alt i samandraget av notatet: «Fordi frontfagsmodellen omhandlar lønnsvekst, ikke lønnsnivåer, bidrar den til å sementere lønnsforskjeller mellom ulike grupper. Dermed gjør frontfagsmodellen det svært vanskelig å utlikne urimelige lønnsforskjeller.»

Frontfagsmodellen har konserverande trekk som er problematiske på fleire måtar. Når behovet for kva slags arbeidskraft samfunnet treng, endrar seg i store tal: Korleis skal ein flytte kompetanse til utdanningar og yrke som ikkje betalar seg? Eit godt døme på dette framover, i tråd med ein aldrande folkesetnad, er mangelen på helsepersonell.

Unio og Forskerforbundet har endå meir ammunisjon: Kvar tredje år gjennomfører Direktoratet for forvaltning og økonomistyring «Statsansatteundersøkelsen». I undersøkinga frå 2024 vart tilsette spurde om kva dei tykkjer er viktigast å satse på for at eiga verksemd skal vere ein attraktiv arbeidsplass. Svaret til dei fleste, var enkelt: *løn*.

Så her manglar det ikkje på argument for å heve løna til gruppene Forskerforbundet organiserer. Men å ta dei innover seg for staten og arbeidsgjarsida? Der er det noko å hente.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«Ei ulempe med medlemsmassen til Forskerforbundet er det uforskamma høge utdanningsnivået.»

12 Hvor ble de av?

Alexandra Vik er én av 68 som avla doktorgraden ved Universitetet i Bergen våren 2019. Nå er hun gründer i Øygarden utenfor Bergen. Hva førte henne dit, og hva gjør de andre?

26 For et friskere samfunn

Fra levd liv til resultat-tabeller og tilbake igjen via helsepolitikk. Omtrent slik er sirkelen for Simon Lewin, legen som ble helseforsker.

30 Skjebnene i statistikken

250 000 trøndere har deltatt i den enorme helseundersøkelsen HUNT. Et slikt materiale var for godt til ikke å dikte videre på, mente forfatter Ingrid Storholmen.

4 Dosenter fikk lønnsløft

– Lønnsforskjellene har vært grove, sier Hanne Kristin Tuntland. Hun er en av dosentene ved Høgskolen på Vestlandet som nå har fått et lønnshopp.

5 Arkivansatte i brudd

Det er brudd i lønnsforhandlingene mellom Unio, herunder Forskerforbundet, og Arkivverket. Nå kan oppgjøret gå til tvisteløsning.

7 Halser foran Trump

Forskere i og utenfor USA jobber mot trusselen om at Trump-administrasjonen skal slette forskningsdata.

8 Mer enn malstyring

– Det er ikke bare en oppskrift. Du har handlefrihet, du har en stemme. Det sier Kristin Solli, som underviser i å skrive engelsk for akademiske formål.

FASTE SIDER

- 9 News in Brief
- 10 Innland
- 24 Utland
- 32 20 nøtter
- 33 Ti kjappe
- 34 Bøker
- 36 Tilbakeblikk

- 37 Gjesteskribenten
- 38 Kronikk
- 40 Debatt
- 41 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 3/2025 – 57. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no REDAKSJONSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no (permisjon) | Ida Eritslund, ida.eritslund@forskerforum.no
Kjerstin Gjengedal, kjerstin.gjengedal@forskerforum.no | Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Mona Jørgensrud. E-post: annonser@forskerforum.no. Tlf: 91 17 34 73

DESIGN: Concorde. TRYKK: Ålgård Offset. ISSN 0800-1715. Opplag: 21 860

■ Hanne Kristin Tuntland (t.v.) og Mette Bøe Lyngstad er begge dosenter ved Høgskolen på Vestlandet. De får et skikkelig lønnsløft i år.

Lønnshopp til dosenter i vest

– Gledelig og uventet, sier dosent Hanne Kristin Tuntland ved Høgskolen på Vestlandet. Hun er en av vinnerne i lønnsoppgjøret.

LØNNSOPPGJØR Lønnsoppgjøret for 2024 i staten endte langt på overtid på grunn av streik, tvungen lønnsnemnd og behandling i Rikslønnsnemnda. Nå er endelig de lokale forhandlingene for Forskerforbundets medlemmer i mål.

For mange kommer lønnsstillegget som en stor etterbetaling i mars.

Forskerforbundet forhandler de fleste steder sammen med resten av Unio og Akademikerne, og har hatt hele potten til fordeling lokalt. Det er imidlertid stort spenn i hvordan tilleggene er fordelt.

Lønnsoppgjøret for 2024

- Oppgjøret i staten ble kraftig forsinket på grunn av streik og behandling i Rikslønnsnemnda.
- Oppgjøret er nå ferdig, og mange ansatte får etterbetaling i mars.
- Rammen for de lokale forhandlingene var 2,7 prosent lønnsøkning for Unio og Akademikerne.

20 000 KR EKSTRA TIL DOSENTENE

Ved Høgskolen på Vestlandet (HVL) er resultatet et generelt tillegg på 2,17 prosent til alle. I tillegg får alle dosentene et ekstra lønnsløft på 20 000 kroner. Samlet gjennomsnittlig lønnsstillegg for dosentene for 2024 blir da i størrelsesorden 40 000 kroner. Dosentene har lenge ligget under gjennomsnittlig professorlønn, og årets løft tetter en del av dette gapet.

– Dette er veldig flott, sier Mette Bøe Lyngstad, dosent i drama og anvendt teater ved Institutt for kunsthøgskolen.

Hun mener det er på høy tid at dosentene blir løftet lønsmessig, og viser til at både dosent og professor skal møte krav om toppkompetanse. For hennes del innebærer stillingen som dosent i tillegg til forskning og undervisning å bidra til høgskolens samfunnsrelevans gjennom å ta initiativ til og lede prosjekter rettet mot ulike grupper som er marginalisert i samfunnet.

– Jeg har god lønn. Det er ikke pengene som er viktigst for meg. Det viktigste er at man blir sett, og at man blir likestilt, sier Lyngstad.

– GROVE LØNNSFORSKJELLER

Lyngstad har vært ved HVL og forløperen Høgskolen i Bergen i 25 år. Hennes kollega Hanne Kristin Tuntland, dosent ved Institutt for helse og funksjon, har nesten like lang fartstid. Også hun er godt fornøyd med resultatet.

– Dette var gledelig og uventet. Lønnsforskjellene har vært grove, sier Tuntland.

Årets økning til dosentene er etter Tuntlands syn betimelig, og hun peker på at dosentene har ligget under gjennomsnittet for professorene.

– Det handler om verdsettelse av dosentgruppen og å gi dem et løft slik at differansen til professor ikke er så stor, sier hun.

Hovedtillitsvalgt Gjert-Anders Askevold sier at Forskerforbundet ved HVL har prøvd å heve dosentene også tidligere, men at de først nå har lyktes.

– Dette er første gang vi har fått til et så godt løft for denne gruppa, sier han.

STORT SPENN

I årets oppgjør har mange brukt en blanding av generelle tillegg og individuelle tillegg. Noen har i likhet med HVL fått til et løft for bestemte grupper.

Mange steder er de som har sluttet i løpet av året eller fått annet lønnsstillegg, ikke inkludert i årets lønnsstillegg. Det betyr at den samlede potten til fordeling på de som er igjen, blir større.

Ved flere av universitetene har ansatte som er organisert i Unio eller Akademikerne, fått et høyere lønnsstillegg enn uorganiserte.

Unio og Akademikerne streik i fjor dreide seg blant annet om lokale forhandlinger. Unio har siden 2022 fulgt Akademi-

kernes modell med å fordele alt lokalt. Det har gitt rom for lokale tilpasninger og også et stort spenn i fordelingen. Også i 2024-opp-gjøret er det store forskjeller.

ULIKE MODELLER

Et eksempel er Universitet i Bergen (UiB), der partene ble enige om å fordele alt som generelt tillegg.

Resultatet ble 3,3 prosent til fagorganiserte og 3,1 prosent til uorganiserte. Hovedtillitsvalgt Kjell Erik Lommerud sier at UiB normalt forhandler om individuelle tillegg på fakultetsnivå, og dette ville være vanskelig å få til i år på grunn av tidsnød.

I den andre enden av skalaen står Universitetet i Agder, der alt ble fordelt som individuelle tillegg. Hovedtillitsvalgt Tom Roar Eikebrokk sier at resultatet tilsvarer en gjennomsnittlig økning på 3,3 prosent.

Se Forskerforum.no for en full gjennomgang av resultatene ved de statlige universitetene og høyskolene. Forskerforum.no rapporterer også om lønnsoppgjøret ved statlige forskningsinstitutter og andre virksomheter.

– SKAL HA REALLØNNSVEKST

Samtidig med at 2024-oppjøret kom i havn, pågikk forberedelsene til årets oppgjør. Leder Steinar Sæther i Forskerforbundet er klar med kravene på både kort og lang sikt:

– Vi skal ha en solid reallønnsvekst. Det er også viktig at vi kommer inn i et løp der vi kan begynne å redusere lønns-gapet mellom universitets- og høyskoleutdannede i staten og det private, sier Sæther.

Tall fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) viser at de fleste fikk reallønnsvekst i fjor, altså at lønnsveksten var større enn prisstigningen. I 2025 forventer TBU en prisvekst på 2,5 prosent (konsumprisindeks), en nedgang fra 3,1 prosent i fjor.

Foran årets lønnsoppgjør har det stor betydning hvor stor lønnsveksten var i 2024. TBUs foreløpige tall sier at lønnsveksten for statsansatte var på 5,4 prosent i 2024. Når Forsvaret ikke tas med, er lønnsveksten i staten anslått til 4,9 prosent. Til sammenligning var lønnsveksten i industrien samlet (industriarbeidere og -funksjonærer) på 5,4 prosent.

TBU har lagt inn forventet lønnsvekst i staten ut fra det som har vært kjent om rammene for oppjøret.

Utvalget slår fast at streiken i mai-juni i fjor drar ned forventet lønnsvekst i staten med 0,2 prosent. Årsaken er at de som var i streik, får utbetalt lønnsstillegg fra det tidspunktet streiken ble avsluttet, ikke fra 1. mai, som er det et normale.

◆ ASLE OLAV RØNNING
OG JULIA LOGE

Brudd hos Arkivverket

Unio og arbeidsgiveren ble ikke enige. Nå kan Arkivverkets lønnsoppgjør gå til tvisteløsning.

LØNNSOPPGJØR I Arkivverket jobber rundt 300 personer, hos Riksarkivet i Oslo, statsarkiver i sju byer, samt arkivene i Mo i Rana, Norsk helsearkiv og Samisk arkiv. Nesten 100 av disse ansatte er medlem av et Unio-forbund, enten Sykepleierforbundet eller Forskerforbundet.

ØNSKET GRUPPETILLEGG

Da Jo Rune Ugulen Kristiansen skulle forhandle lønnen for Unio i 2024-oppjøret, gikk han inn i lønnsforhandlingene med krav om et generelt tillegg på 1 prosent og et gruppetillegg til Unio-organiserte på 9000 kroner.

– Vi jobber for alle medlemmene våre. Med prisøkningen det siste året må vi ta hensyn til alle, slik at alle sikres en anstendig lønnsutvikling, sier Ugulen Kristiansen, som er hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet i Arkivverket.

Men i forhandlingene ble uenigheten med arbeidsgiveren så stor at det ble brudd 13. februar.

TVIST, IKKE STREIK

Det er ikke streikerett i de lokale oppgjørene. Det vil si at Forskerforbundet ikke kan ta ut sine medlemmer i Arkivverket i streik. Det de derimot kan gjøre, er å stevne arbeidsgiveren inn for Statens lønnsutvalg (SLU).

Da Unio gikk inn i hovedtariffavtale-samarbeidet med Akademikerne, var et av motargumentene fra LO at partene lokalt ikke har streikerett dersom for eksempel arbeidsgiveren skulle ønske å bruke hele den lokale potten på individuelle tillegg uten å gi et generelt tillegg til alle. Det gjør denne saken interessant, fordi det er første gang Unio tester hva som skjer når det er en dyp splittelse mellom arbeidsgiveren og fagforeningene lokalt.

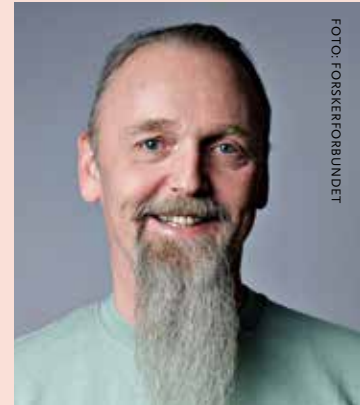

FOTO: FORSKERFORBUNDET

■ Jo Rune Ugulen Kristiansen er spent på hvilken løsning han får til for fagorganiserte hos Arkivverket.

LØNNSUTVALG

Fra 2021 til 2025 har SLU behandlet seks saker om tvist etter lokale lønnsforhandlinger, og alle er avvist. Flere av disse tvistene har handlet om lønn for enkeltgrupper, som stipendiater og ledere. Utvalget har ikke behandlet saker som gjelder alle i en hovedtariffavtale.

I Statens personalhåndbok oppfordres arbeidsgivere lokalt til å se etter løsninger for å unngå tvist, blant annet ved å kontakte departementet sitt for å sjekke hvor langt de kan strekke seg for å oppnå enighet. Det er derfor mulig at Unio og Arkivverket blir enige før saken kommer opp i SLU.

Rundene med stevning og tilsvare kan ta to til tre måneder, og deretter skal saken opp i lønnsutvalget, som har fem til seks møter i året. Neste møte i lønnsutvalget er planlagt i juni, noe som betyr at Unio-medlemmene i Arkivverket må vente helt til juli for å få utbetalt 2024-oppjøret.

◆ AV JULIA LOGE

Hvis livet tar en brå vending, ikke la økonomien bli en bekymring

Med forsikringen Kritisk sykdom får du en engangsutbetaling kort tid etter stilt diagnose. Pengene kan du bruke på akkurat hva du vil.

Les mer om
Kritisk sykdom

Kontakt oss for hjelp
med forsikring.
Tlf. 23 11 35 78

Foto: 123rf.com

Kapplaup for å berge forskingsdata

Både i og utanfor USA arbeider folk på spreng for å kopiere viktig offentlig informasjon før Trump-administrasjonen rekk å slette det.

USA Ei veke før Donald Trump skulle innsettast som president i USA for andre gong, sat historikar Henrik Schönemann i Berlin og snakka med nokre amerikanske kollegaer. Dei samarbeidde om ei historisk kartlegging av rettar for homofile. På eit innfall spurde han om dei hadde lagra sine forskingsdata andre stader enn ved sin eigen institusjon.

– Dei sa «nei, men det er eit godt forslag», fortel han til Forskerforum. Schönemann tilbød seg å lagre ein kopi av datasetta på ein tysk server som dei amerikanske kollegaene fekk tilgang til. Så byrja han å tenkje.

REDNINGSAKSJON FOR DATA

– Historia viser oss at det er viktig å lytte til kva autoritære figurar seier. Vi har sett skriftinga på veggene. Eg har ein del følgjarar på Mastodon, så eg la ut ei melding og sa at dersom dei hadde forskingsdata dei var uroa for, var det kanskje på tide å lagre dei andre stader.

Responsten var entusiastisk. Vel ein månad seinare administrerer han ei kjernegruppe på tolv personar, eit nettverk på over hundre frivillige, og data i petabyte-skala.

– VERDAS VIKTIGASTE DATAKJELDE

Frå Canada er førstemanuensis Matt Price ved University of Toronto, også han historikar, involvert i eit liknande initiativ som fokuserer på miljødata.

– Styresmaktene i USA er verdas viktigaste kjelde til forskingsdata. No står vi på

nytt andsynes ei amerikansk regjering som abdiserer frå denne rolla. I ei verd med mindre politisk stabilitet enn vi er vande med, må vi finne nye måtar å forvalte desse viktige tidsseriane på, seier Price på telefonen.

I 2016 var han med på å etablere the Environmental Data & Governance Initiative (EDGI), for å berge data ein frykta ville bli sletta under Trump. Det viste seg at den første Trump-administrasjonen ikkje sletta data i noko stort omfang, men i staden gjorde dei vanskelege å finne. EDGI fekk ei viktigare rolle i å følgje med på offentlege nettsider med miljøinformasjon og kartleggje endringar.

Price meiner faren er større denne gongen. – No trur eg det er svært sannsynleg at vi vil misse tilgang til viktige datakjelder, seier han.

– MÅ TENKJE NYTT

– Det viktige no er å koordinere dei ulike databergingsoperasjonane som er i gang. EDGI er berre éi av mange grupper som driv med dette. Deretter må vi tenkje på korleis vi skal bygge framtida dei neste fire åra, seier han.

Dersom ein ikkje kan stole på at data og offentlig informasjon er i trygge hender korrkje hos styresmaktene eller hos dei store private teknologiselskapa, trengst det nytenking om kva slags lagringssystem det er behov for, meiner han.

➔ AV KJERSTIN GJENGEDAL

[Les heile saka på Forskerforum.no](#)

FOTO: NTB / REUTERS

■ Kjem Trump til å gje ordre om å slette data frå forskning han ikkje likar? No jobbar mange forskarar med å berge datasett medan dei framleis har tilgang til dei.

– Hadde klare mål

Oddmund Hoel mener Senterpartiet i regjering har gjort det de lovet for kunnskapssektoren.

POLITIKK – Vi hadde noen klare målsettinger da vi gikk i gang, som var nedfelt i Hurdalsplattformen. Dem har vi i all hovedsak fulgt opp, sier tidligere forsknings- og høyere utdanningsminister Oddmund Hoel (Sp).

Sp satt fra valget i 2021 og fram til 4. februar med ansvaret for regjeringens politikk for forskning og høyere utdanning. Hoel har i hele denne perioden vært sentral i politikkutformingene, enten som statssekretær eller som statsråd.

VILLE VRI SYSTEMET

I et intervju med Forskerforum oppsummerer han Sps tid i regjeringslokalene.

– Jeg er veldig fornøyd med det vi har gjort når det gjelder å vri utdanningssystemet og la det bli mer rettet mot å dekke kompetansebehovene der de er størst. Behovene er størst i de minst sentrale delene av landet. Derfor har desentralisering vært veldig viktig for regjeringen. Det er ikke fordi det er et mål i seg selv, men fordi næringsliv og kommuner i de minst sentrale delene av landet sliter mest med å få kompetansen de trenger, sier Hoel.

Han mener tiltakene gjort i Sps tid i regjering på dette området er «noe av det mest kraftfulle som er gjort på lang tid for å løfte distriktene». Tiltak for å styrke norsk som akademisk fagspråk har også vært et gjennomgående tema.

– Kritikerne mener dere i flere saker har prioritert det nasjonale og glemt det internasjonale. Har de et poeng?

– Det er en veldig nærsynt og innadvendt kritikk. Det vi har sett globalt, er en deglobalisering, der nasjonale hensyn har blitt viktigere på de fleste områder i mange land. Det er ikke noe Sp har funnet opp.

VIL HA MER TILLITSREFORM

Hoel ønsker seg at tillitsreformen som ble varslet i Hurdalsplattformen, skal videreføres i institusjonene. Han er fornøyd med forenkling og fjerning av tellekanter.

– Vi kom veldig langt når det gjelder statlig styring av institusjonene. Men i og med at universitetene og høyskolene er og skal være temmelig autonome, er det helt nødvendig med en indre tillitsreform ved institusjonene. Her står mye igjen. Tillitsreformen bør gå videre, med fokus på hvordan institusjonene kan gi mer tillit til fagpersoner som står i første linje og avbyråkratisere sin egen drift, sier han.

➔ AV ASLE OLAV RØNNING

[Les hele intervjuet på Forskerforum.no](#)

Frihet på engelsk?

Tom Muir og Kristin Solli underviser i akademisk skriving på engelsk. Det handler ikke om å gjenskape konvensjoner, mener de.

AKADEMISK SKRIVING Skriving – på engelsk – er stadig mer sentralt i mange akademiskeres virke. I forrige nummer av Forskerforum undersøkte vi skrivingens vilkår i lys av tellekanter, publiseringspoeng og forskere med ny lyst til å formidle og drive intellektuell nyskaping i tekst. Noen tyr til norsk for nærheten til stoffet, men faktum er fortsatt at norsk fagspråk er under press, og nesten all artikkelsskriving i norsk academia foregår på engelsk. Men kan tekstene bli svakere av det? Tom Muir og Kristin Solli driver kurs i akademisk skriving på engelsk på tiende året, og på Oslomet veileder og jobber de med doktorgradsstipendiater som skal i gang med en skrivende forskerpraksis. De mener spørsmålet blir misvisende:

– Det fundamentale temaet i akademisk skriving vil uansett være: Hva vil jeg si, for hvem, og hva er valgmulighetene mine?, sier Tom Muir.

97 PROSENT PÅ ENGELSK

I over ti år har de undervist og forsket innen EAP (English for Academic Purposes), der Oslomet var en av de første institusjonene som formaliserte fagfeltet i Norge i 2006.

■ Forskerforum tok i forrige nummer opp emnet akademisk skriving. Les mer om temaet i kronikk på side 38 og innlegg side 38.

Ann Torday Gulden var pådriver, og hun skriver i en artikkel fra 2008 at NTNU, Oslomet (da Høgskolen i Oslo og Akershus) og Høgskolen i Telemark tok initiativ til de første møtene i NFEAP (Norwegian Forum for English for Academic Purposes). Internasjonaliseringen av høyere utdanning og academia gjorde engelskkunnskaper på høyt nivå til en nødvendighet, og det var usikkert om norske institusjoner holdt høyt nok nivå. I dag er EAP etablert som eget akademisk felt

i Norge, og hele 97 prosent av alle norskfattede forskningsartikler skrives på engelsk. Så er vi faktisk gode nok til å forsvare et slikt nivå? Eller vil norskspråklige forskere alltid ha en byrde i ikke å være førstespråklige?

INGEN BYRDE

– Norske forskere er absolutt gode nok, mener Solli og Muir.

Muir mener engelsk fagspråk i dag er blitt et fleksibelt språk som rommer hele det akademiske fellesskapet:

– En del forskning indikerer at internasjonale tidsskrift åpner for en videre variasjon av engelsk enn tidligere. Det er ikke lenger en idé om 'rett engelsk' som dominerer, men en forståelse for at om vi skal akseptere engelsk som et internasjonalt språk som er alles eiendom, må vi være forberedt på å akseptere et veldig stort spenn og variasjon, legger han til.

– Hender det at norske forskere avvises på grunn av svakere språk, tror dere?

– Det kjenner vi ikke til, sier Solli.

Hun pleier å berolige ferske forskere med å si at «ingen fagfelle vet at du ikke er professor».

– Nå skal det sies at en fagfelleevaluering som oftest vil inneholde kommentarer på språk, det er veldig vanlig. I tillegg er det som oftest fra forskere som ikke har engelsk som førstespråk selv.

ENGELSK PÅ NORSK

De sitter i sitt delte kontor på Oslomet, og kan nesten fullføre hverandres setninger på britisk og amerikansk engelsk. Solli forteller at mange kommer til kursene deres i tro – og kanskje håp – om å lære rett grammatikk, eller om bruken av passiv form. Men det er ikke fokus:

– Det vi ser når folk kommer på kurs, er at skriving er hardt arbeid, uansett hva slags språk de bruker, sier Muir.

– Og mange kommer til oss og tror at engelsk er problemet deres, eller at de ikke har nok ord. Vi prøver å avmystifisere det litt, for skrivingen vil være en vanskelig prosess uansett om det er på norsk eller engelsk. Hvorfor ikke bruke norsk iblant? Om du sliter med et ord eller avsnitt – skriv det på

FOTO: IDA ERTSLAND

■ Kristin Solli og Tom Muir underviser nye generasjoner forskere i EAP – English for Academic Purposes. De mener det er en større åpenhet i academia enn mange tror.

norsk, og gå tilbake og oversett det etterpå.

Duoen underviser i både standard og eksperimentell akademisk skriving på engelsk, og er mer opptatt av å stimulere til opplyste valg og prosesser enn av å tre gitte format nedover tekstene:

– Vi underviser i standard artikler også, som IMRaD (strukturen som ofte brukes i akademiske tekster, med Innledning, Metode, Resultat og Diskusjon), men jeg mener vi er veldig klar over hva slags begrensninger det formatet har. Det fungerer for noen, det de trenger eller vil gjøre. Men for andre er det ikke et passende format, sier Solli.

– Det samme gjelder fagspesifikke tekster som omhandler norske forhold, der er det ofte klart at en tekst bør være på norsk.

Hun peker på at akademisk skriving er fullt av valg, og at rommet – og kanskje spesielt innen en engelskspråklig tradisjon – er større enn mange vet:

– Som undervisere i akademisk skriving ønsker vi å understreke at det ikke bare er én oppskrift, du følger ikke bare regler, du har handlefrihet, du har en stemme. Jeg tenker ofte at vi har et ansvar for å åpne opp, for å fortelle at det er folk der ute som gjør helt nye ting.

TEGNERIE I NATURE?

Muir har mange års erfaring som skriveleærer både i England og i Norge:

– Jeg vil ikke at studentene skal sitte igjen med ideen om at det å skrive akademisk handler om å absorbere konvensjoner for så å gjenspeile dem, sier han.

Han brenner selv for det eksperimentelle i akademisk litteratur, og viser til eksempler han har brukt i forelesning: en introduksjon til en akademisk tekst – om akademiske tekster – i form av et eventyr, et kapittel i en monografi om Freuds forhold til jødedommen, der forfatteren henvender seg til Freud selv i form av en monolog, en doktorgrad om kunnskap og det å se, gitt ut som tegneserie på Harvard University Press.

– Jeg har studenter som innvender at man kan jo ikke publisere en tegneserie i Nature, men svaret er: Jo, du kan publisere en tegneseriestripe i Nature. Det har vært gjort!

– Når jeg snakker med dere, føles det nesten som at å skrive på engelsk – i form av å være nok et lag i en skriveprosess – noen ganger kan være bra for en tekst?

– Det finnes forskning som sier det også, sier Muir.

– Vi har en kollega som er engelsk lingvist, som måtte skrive en artikkel på norsk. Han sammenlignet prosessen med Beckett, som var engelsktalende, men skrev på fransk. At det er en fordel i det også. At det koker vekk det uvesentlige.

No pressure der, altså.

‘Foreign talent is not being lost.’

● In January, the former research minister Hoel announced that an expert group would assess whether the growing number of PhD graduates actually meets society’s needs, adding that he also expected institutions to do their own evaluations. Hoel pointed to the fact that many talented academics move abroad or are overqualified for jobs outside academia. Benedicte Carlsen (pictured), vice-rector for research at the University of Bergen, defends her university’s autonomy and funding of PhD positions, saying the priority is to provide research training, not to cater for the business sector.

Of the 440 foreign nationals who took a PhD in Norway in 2019, over half are assumed to be living abroad.

Yet Carlson doesn’t necessarily agree that this talent is lost to other countries. ‘We don’t experience it like that,’ she says. ‘Of course we would rather keep the best ones, but we don’t feel that we lose them. On the contrary: they often become good research partners even if they work at an institution abroad.’

FOTO: EIVIND SENNESE/UB

Pay hikes for docents in west Norway

● Local negotiations for the 2024 wage settlement are finally over, and many members of the Norwegian Association of Researchers (NAR) will receive considerable back payments in March. However, the distribution of the locally negotiated pay increases varies significantly.

Everyone at the Western Norway University of Applied Sciences (HVL) will receive a 2.17 per cent pay rise. Docents, who meet similar requirements to professors for top-level expertise, will get an extra 20,000 kroner

to help close the gap between the two positions. For Mette Bøe Lyngstad, docent in the department of arts education, the sense of recognition and equality is more important than the rise itself. Previous attempts by NAR to boost this group’s earnings have failed.

At the University of Bergen, the parties agreed to give general increases of 3.3 per cent to union members and 3.1 per cent to non-members. At the University of Agder, everything was given as individual increases, averaging at 3.3 per cent.

Race to save research data

● Just before Donald Trump took office in January, historian Henrik Schönemann in Berlin offered to save a copy of the research data conducted on homosexual rights by US colleagues so they could access it on a German server. He now administers a network with over a hundred volunteers. Matt Price, a historian at the University of Toronto, is involved with a similar initiative focused on environmental data. While the last Trump administration made data more inaccessible, he says there is now a greater danger of data being deleted, and it is vital to coordinate the different data saving operations.

Highest education – lowest wage growth

● Monthly pay in the public sector grew by 29.1 per cent from 2016 to 2023. This is the same increase as in the labour market overall, according to salary statistics published by Statistics Norway (SSB). However, SSB points to significant variations between different levels of education. Employees with an upper secondary school education enjoyed the highest pay increase, at 33.2 per cent, while employees with research training received the lowest increase, at 24.8, similar to those with a master’s degree. The SSB report was funded by the Norwegian Association of Researchers.

PUBLISERING

INGEN NY AVTALE MED WILEY

Tidsskriftforhandlerne i Sikt har ikke blitt enige med forlaget Wiley om en ny publiser og les-avtale. Prisreduksjon var det viktigste kravet i forhandlingene, men også det siste tilbudet fra Wiley innebar en prisøkning. Avtalen har vært høyt priset sammenlignet med tilsvarende avtaler med andre forlag, opplyser Sikt. I 2024 deltok 57 norske forskningsinstitusjoner i avtalen med Wiley, noe som gjør den til en av de største avtalene Sikt forhandler. Over 30 andre forlagsavtaler er kommet i mål.

POLITIKK

Ny forskningsminister

■ Sigrun Aasland er ny statsråd for forskning og høyere utdanning. Hun er den fjerde i denne stortingsperioden, men den første fra Arbeiderpartiet. Aasland har vært leder i Miljøstiftelsen ZERO, nestleder i tenketanken Agenda og har en mastergrad i internasjonal økonomi og konflikt-håndtering fra Johns Hopkins University i USA. Hun har vært statssekretær i Klima- og miljødepartementet siden mai i fjor. I et intervju med Forskerforum sier Aasland at hun vil løfte klima, energi og global helse.

Les intervjuet på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no)

FOTO: JAVAD PARSA / NTB

NÆRINGS-LIV

Mer forskning i næringslivet

■ Næringslivet brukte 47 milliarder kroner på forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) i 2023. Dette var 4,3 milliarder kroner mer enn i 2022, viser nye tall fra SSB. Antallet FoU-årsverk økte med 1500 til 26 700 i 2023. Halvparten av pengene gikk til utvikling av nye varer og tjenester, mens foretakene kjøpte færre FoU-tjenester fra andre, for eksempel forskningsinstitusjoner. Sammenlignet med foregående år er det en realnedgang på 7 prosent.

FOTO: UNSPLASH

FAGFORENING

Akademikerne inn i Rikslønnsnemnda

■ Flere fagforeninger har protestert mot at LO og staten har hatt et fast medlem hver i Rikslønnsnemnda, som blant annet avgjorde lønnsoppgjøret for Unio, Akademikerne og LO i fjor. Disse medlemmene har ikke stemmerett, men er med i diskusjonene. Da Arbeids- og inkluderingsdepartementet oppnevnte ny nemnd, har partene fortsatt faste medlemmer, men leder i Akademikerne, Lise Lyngsnes Randeberg (bildet), overtar LOs plass. Akademikerne har drøyt 300 flere medlemmer enn LO i staten.

FOTO: AKADEMIKERNE/TORIAS WILLUMSTAD

PERSONVERN

Sendte ut liste over tvangsinnlagte

■ 29 deltakere i et forskningsprosjekt om bruk av tvang mot unge i psykisk helsevern, fikk tilsendt en liste med andre deltakere i prosjektet. Feilen skjedde da Universitetssykehuset i Stavanger skulle sende dem et informasjonsskriv, skriver Stavanger Aftenblad. Sykehuset har selv meldt saken til Datatilsynet og varslet Statsforvalteren. Minst én deltaker har trukket seg fra prosjektet. Nordlandsforskning, som leder prosjektet, vil forsikre alle deltakere om at de ikke har mottatt identifiserbare personopplysninger.

ILL: SHUTTERSTOCK

FUSKESAK

Kjerkol dropper søksmål

■ Tidligere helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol (Ap) velger å la vedtaket i Felles klagenemnd der hun ble felt for fusk, bli stående. Årsaken er blant annet at den personlige belastningen ble for stor, opplyser Kjerkols advokat Marianne Klausen til Khrono. Klausen anbefalte Kjerkol å bringe saken inn for domstolene. 30. oktober vedtok Felles klagenemnd å felle Kjerkol og en medstudent for forsettlig fusk. Nemnda opprettholdt vedtaket fra Nord universitet fra april i fjor.

Korskirkeruinen på Hamar får tilskudd til blant annet kompetanseheving knyttet til brenning av teglstein og produksjon av kalkmørtel for restaureringsarbeid.

FOTO: INGERMARIE AICHER OLSRUD, RIKSANTIKVAREN

RIKSANTIKVAREN

MILLIONER TIL FORTIDENS PRAKTBYGG

Ruinene fra middelalderen er arven fra praktanlegg: klostre, borger og kirker. Nå fordeler Riksantikvaren tilskudd for å ta vare på ruiner i 2025. Til sammen fordeler Riksantikvaren 11,4 millioner i tilskudd for 2025, og gir samtidig løfte om tilsagn på nesten 3,1 millioner til flerårige prosjekter som strekker seg ut i 2026. – Ruiner er spor etter levde liv. De forteller oss om livet i fortiden til stormenn, biskoper og munk og gir oss kunnskap om samfunnet i middelalderen, sier riksantikvar Hanna Geiran.

FOTO: UNSPLASH

FORSKNING

For lite katteforskning

■ En forskningsartikkel fra Sveriges lantbruksuniversitet i samarbeid med NMBU viser at selv om antallet hunder og katter har økt i Norden, har ikke antallet forskningsprosjekter økt tilsvarende. Per i dag faller klinisk forskning på helse og velferd hos familiedyr utenfor utlysningene fra Norges forskningsråd. I motsetning til for produksjonsdyrene er det heller ikke en næring som bidrar til å finansiere ny kunnskap. Instituttleder Ane Nødtvedt ved NMBU Veterinærhøgskolen mener at for å møte denne utfordringen er det behov for øremerkede midler til klinisk forskning på helse og velferd hos kjæledyr.

ARBEIDSLIV

Høyest utdanning – lavest lønnsvekst

■ Månedslønnen i staten økte med 29,1 prosent i perioden 2016 til 2023. Det er samme økning som i arbeidsmarkedet samlet sett i Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk. Men SSB konstaterer at det er store variasjoner mellom de ulike utdanningsnivåene. Den høyeste lønnsveksten var blant ansatte med videregående utdanning, på 33,2 prosent, mens den laveste var blant ansatte med forskerutdanning, på 24,8 prosent, og omtrent lik for de med master. SSB-rapporten er finansiert av Forskerforbundet.

68 VEIVALG

En vårdag for seks år siden feiret Universitetet i Bergen 68 nye doktorer. Dette gjør de nå.

Av Julia Loge

En sen vårdag i 2019 åpnet en nyoppusset Aula for å hylle fullførte doktorgrader. De siste månedene hadde 68 kandidater levert doktorgraden sin, holdt prøveforelesninger og bestått disputaser ved Universitetet i Bergen (UiB).

Nå var mange av dem klare for en høytidelig og myldrende akademisk prosesjon mellom fotograferende foreldre og smilende partnere, til tonene fra UiBs egen promosjonsfanfare. Ett og ett navn ble lest opp, doktorgradsarbeidene presentert og diplomer delt ut.

De 40 som deltok i denne seremonien, føyer seg inn i rekken av de 1583 som fullførte en doktorgrad i Norge i 2019. Seks år seinere, våren 2025 skal en regjeringsoppnevnt ekspertgruppe vurdere om antallet som tar doktorgrad i Norge, samsvarer med behovet for forskningskompetanse i Norge. Hva gjør disse 68 kandidatene fra UiB nå*, seks år etter talene og trombonetonene i aulaen?

* Informasjonen er hentet fra ansattssider på nett, telefonkataloger og profilsider på sosiale medier, eller ved direkte kontakt.

På doktorgradspromosjonen stiller kandidatene fra Det humanistiske fakultet med blå vinge på de svarte kappene. De var 8 kandidater i dette kullet, og i dag jobber 6 av dem ved universiteter og høyskoler. 5 av dem har fått faste vitenskapelige stillinger. Ingrid Nestås Mathisen er én av dem, og hun er takknemlig for en omlegging et helt annet sted i studiesystemet.

INGRID NESTÅS MATHISEN

- Fra Voss
- Doktorgrad i norsk arbeiderlitteratur
- Jobber som førsteamanuensis ved Høgskolen på Vestlandet (HVL)

– Jeg ble ferdig samtidig som grunnskolelærerutdanningen ble utvidet til et femårig masterprogram. Akkurat da var det vindu der det ble lyst ut faste stillinger. Å få fast jobb i universitets- og høyskolesektoren er ikke en selvfølge, og det visste jeg jo. Det var en bekymring jeg hadde som stipendiat, for universitetet er preget av mye midlertidighet. Det var vanskelig å tro at det skulle være muligheter for faste stillinger i den andre enden.

– Omleggingen var heldig for min del, og det er et privilegium å komme inn i fast stilling. Det gjelder flere humanistiske fag, som engelsk, historie og norsk. Først jobbet jeg to år på NLA Høgskolen, for jeg fikk fast stilling der før disputasen. Jeg er vestlending, så jeg ville være her og har bare søkt jobber i Bergen.

– Jeg har det veldig bra her på HVL. Vi er et stort fagmiljø, det er 30–40 ansatte i norskseksjonen, og jeg får drive med det jeg vil, for jeg får forske og undervise. Litteraturundervisning for lærerstudenter er veldig meningsfylt. ●

42 JOBBER I FORSKNINGSPROFESJONER

15 er førsteamanuenser

- 12 av dem i Bergen, UiB (5), HVL (4) og VID (3)
- 3 ved universiteter og høyskoler i resten av Norge
- 3 har stillinger i utlandet som tilsvarer førsteamanuensis

8 jobber som postdoktor

- 4 på utenlandske universiteter
- 2 på norske universiteter
- 2 på sykehus

7 jobber som forsker

- 4 på forskningsinstitutt
- 2 på universiteter
- 1 på forskningsinstitutt i utlandet

5 er (over)leger ved universitetssykehus

1 er professor

3 er teknisk/administrativt ansatte ved universiteter og høyskoler

Både Ingrid Nestås Mathisen (t.h.) og Inga Undheim (t.v.) er førsteamanuenser på HVLs lærerutdanning. Guro Sandnes (midten) er seniorrådgiver i HK-dir.

Den største gruppen på promosjonen var de med rød vinge, 25 i alt: leger, farmasøyer, sykepleiere og jordmødre med ferske doktorgrader fra Det medisinske fakultet. Når universitetssykehusene regnes med, jobber 19 av dem i forskningsinstitusjoner. Grethe Åstrøm Ueland er én av fem overleger.

GRETHE ÅSTRØM UELAND

- Fra Tønsberg
- Doktorgrad i diagnostikk av hormonsykdommer
- Jobber som overlege ved Haukeland universitetssykehus

– Sammenlignet med mange i dag begynte jeg litt seint med doktorgrad, men jeg var motivert av problemstillingen, ikke bare av å forske for å forske. Underveis ble det tydeligere for meg at dette var noe jeg ville drive med videre.

– Jeg har brukt doktorgraden som et springbrett videre. Etter doktorgraden fortsatte jeg å forske på det samme området og begynte som postdoktor i 50 prosent rett etter disputasen, samtidig som jeg jobbet som overlege. Ønsket om å forske videre modnet ytterligere, og jeg ble veldig motivert til å fortsette. Jeg var ferdig som postdoktor i

2024, men jeg har fått et nordisk karrierestipend og fortsetter med 50 prosent forskning og 50 prosent legepraksis.

– For leger er dette kjempevanlig, vi driver mye med klinisk forskning og vil gjerne være der pasientene er. Da ser vi hvor det trengs forskning, og så søker vi prosjekter relatert til det. Nå har jeg også ansatt en ph.d.-stipendiat, og jeg har utvidet feltet jeg forsker på, til stoffskifte og diabetes, men det er de samme metodene. ●

Grethe Åstrøm Ueland
jobbet som overlege
allerede før
disputasen.

Grønn vinge er for doktorandene fra Fakultet for naturvitenskap og teknologi. Disse 20 kandidatene er de mest mangfoldige. Elleve er fra andre land enn Norge, doktorgradene spenner fra dataanalyse til oppdrettsnæring, og i dag er de spredd ut over forskningsinstitusjoner, privat næringsliv og offentlig sektor. Her er også de som har slitt mest med å finne veien videre etter doktorgraden, og det gjelder særlig stipendiater fra land i Afrika og Asia som har blitt værende i Norge. Sumaira Bilal har flyttet til Tromsø for å få jobb, men det tok tid å komme så langt.

SUMAIRA BILAL

- Fra Taxila i Pakistan
- Doktorgrad i immunsystemet til berggyllt
- Jobber som postdoktor ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet

– Jeg har fortsatt blandede følelser, for jeg trodde aldri at det skulle ta meg så lang tid å få en ny jobb. Det var virkelig utfordrende å gå hjemme og søke jobber uten å få napp.

– For å få jobb etter doktorgraden er det en fordel å ha et bredt nettverk og være godt integrert i forskningsmiljøet. Jeg hadde imidlertid ikke så stort nettverk utenom veilederen min. Vi var et kjempegodt team og jobbet tett sammen, men der andre kanskje deltar i større samarbeid og har mange fellespubliseringer, hadde jeg hovedsakelig egne artikler. Kanskje er det også kulturelle forskjeller i hvordan man presenterer seg – jeg har en mer ydmyk tilnærming under jobbintervjuer. Med mer erfaring kommer også mer selvtillit

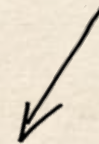
når man søker nye stillinger. Men når du søker jobber uten å få dem, kan det påvirke selvtilliten.

– Jeg kom ikke til Norge for å ta doktorgrad – jeg har vært her i 14 år og er nå norsk statsborger. Jeg jobber innen immunologi, og arbeidsmiljøet var internasjonalt med engelsk som arbeidsspråk. Jeg prøvde å lære norsk, men siden prosjektet mitt bare varte i tre år, måtte jeg holde fullt fokus på det. Men det er vanskelig å bli fullt integrert når man ikke snakker språket. Selv om norske kolleger kan være veldig hyggelige og profesjonelle, opplever jeg det utfordrende å etablere dype vennskap.

– Jeg disputerte i februar 2019 og jobbet deretter seks måneder som labingeniør i samme forskningsmiljø. I 2022 fikk jeg en postdoktorstilling her i Tromsø, og flyttet hit med mannen min. Den stillingen er ferdig i år, og nå søker vi i forskningsgruppen om nye midler. Hvis vi får støtte, blir mannen min og jeg boende her, men hvis ikke søker

jeg andre steder og drar dit jobben tar meg. Jeg vil gjerne bli i Norge – det er utfordrende å flytte til nye land. Jeg håper på Oslo eller Bergen. Tromsø er pent, men vi har venner og familie i Bergen. Hvis jeg får velge, vil jeg kanskje heller jobbe i næringslivet med bedre lønnsbetingelser. Men tiden vil vise hva som skjer. Verken ph.d. eller postdoktor er faste stillinger, og denne usikkerheten i forskningen kan være tøff å håndtere. Samtidig er livet generelt preget av usikkerhet, så man må bare gjøre det beste ut av det. ●

Sumaira Bilal hadde ikke forestilt seg at det skulle bli så vanskelig å få jobb etter doktorgraden. Rektor Dag Rune Olsen delte ut diplomene.

Da tidligere forskningsminister Oddmund Hoel presenterte nyheten om at en ekspertgruppe skal vurdere arbeidsrelevansen for doktorgradsutdannede, sa han at flertallet av dem som finner jobber utenfor akademien, «seier at arbeidsoppgåvene deira ikkje krev ei utdanning på doktorgradsnivå og dei opplever at dei ikkje får utnytta kompetansen sin».

De 68 fra UiB viser at både offentlig og privat sektor er mangslungen. Offentlig sektor er samfunnsøkonomen som jobber i Konkurransetilsynet, og meteorologen ved Meteorologisk institutt, men også seniorrådgivere i statlige organer som ikke har like tydelige bånd til doktorgradsutdanningen. I privat sektor er det flere som har relevante, faglige lederstillinger i næringslivet. Hallgeir Sirevaag forteller at han bruker kunnskapen fra doktorgraden, om enn ikke selve forskningen.

HALLGEIR SIREVAAG

- Fra Haugesund
- Doktorgrad i geologi på Dronning Maud Land
- Jobber som ingeniørgeolog hos Multiconsult i Haugesund

– Det var litt tilfeldig at det ble doktorgrad etter mastergraden. Arbeidsmarkedet utenfor akademien var dårlig, og jeg trivdes godt i forskningsmiljøet, så jeg fortsatte med doktorgrad og postdoktorstipend. Etter det gikk jeg over til Multiconsult, mye på grunn av midlertidigheten og uforutsigbarheten i akademien.

– Det er en omstilling å gå til næringslivet, men jeg synes det har vært veldig positivt at det i mye større grad er et fellesskap. Du jobber sammen med andre om felles ting. Jeg hadde 13 fine år på UiB, men det er en annen måte å jobbe på. Som postdoktor ble jeg sittende mye alene. Det var under pandemien, og jeg ble lei, rett og slett. Nå har jeg akkurat flyttet til Haugesund, men det er samme firma, og jeg trives godt. ●

Rundt en tredel av Hallgeir Sirevaags gruppe fra naturfag og teknologi jobber i privat sektor.

Annet om de 68:

- 34 er menn, 33 er kvinner, og 1 er ikke-binær
- 36 bor i Bergen
- Ingen av de norskfødte jobber i utlandet
- 1 er pensjonist
- 1 er bokanmelder i Forskerforum ved siden av jobb på UiB
- 7 har løpt trappeløpet Stoltzekleiven Opp, til sammen 31 ganger

23 JOBBER UTENFOR AKADEMIA

10 jobber i privat næringsliv

- 3 av dem i utlandet

8 jobber i offentlig sektor

- 2 av dem i utlandet

3 driver egne foretak

2 jobber i organisasjoner

- 1 av dem i utlandet

Privat sektor er også de som har valgt helt andre veier og å følge sin ideelle, religiøse og personlige overbevisning. Alexandra Vik kunne deltatt på doktorpromosjonen med oransje vinge for Det psykologiske fakultet, men hun var av dem som ikke deltok. I dag kombinerer hun erkjennelsene fra forskningen sin med egne erfaringer og har startet egen virksomhet.

FOTO: PAUL S. AMUNDSEN

Alexandra Vik følte hun ikke strakk til da faren hadde demens. Som gründer vil hun støtte andre pårørende.

ALEXANDRA VIK

- Fra Øygarden utenfor Bergen
- Doktorgrad i MR-undersøkelser av aldrende hjerner
- Jobber som eier og daglig leder av ConnectDem

– Jeg husker jeg satt hjemme og leste en notis om master i nevrovitenskap, og visste med en gang at dette skulle jeg gjøre. Jeg flyttet til Trondheim, og ved NTNU skulle jeg skrive en semesteroppgave om Alzheimers sykdom. Jeg fikk en fantastisk veileder, som lyttet til meg, slik at jeg kunne reflektere rundt endringer jeg hadde begynt å se hos pappa. Jeg lurte på om det var demens, men var veldig usikker på om jeg kunne stole på det jeg la merke til. Det var ikke en lett prosess, men da jeg var ferdig med mastergraden, hadde han fått diagnosen. Tilbake i Bergen ble jeg med i et aldringsprosjekt ved UiB, der jeg tok doktorgrad i MR-bilder og endringer i hjernen ved normal aldring. Det var ikke fordi pappa hadde demens, jeg var veldig fasinert av MR og hjernen. Etter hvert merket jeg at jeg egentlig alltid har vært opptatt av det mellommenneskelige, hvordan vi kan samhandle godt og gjøre gode valg både for oss selv og for hverandre.

– Jeg så hvor godt det var for meg og pappa å få en tidlig diagnose. Du kan ikke egentlig forberede deg, men vi fikk på en måte litt mer tid. Overgangene og usikkerheten ble litt mer skånsom. Og forskningsmessig er det utrolig viktig med tidlig diagnose. Derfor var jeg helt sikker på at jeg ville jobbe videre med tidlig prediksjon av Alzheimers sykdom, og søkte om midler til et postdoktorprosjekt. I dette prosjektet inkluderte vi blant annet et selvrapporteringskjema for pårørende, og resultatene overrasket. Selv små endringer i hvordan personer med mild kognitiv svikt fungerer i dagliglivet, rapportert av pårørende, var viktig for prediksjon av sykdommen. Resultatene fikk meg til å undre over hva som skjer når vi faktisk setter oss ned og lytter forbi overdrivelse og undervurdering. Igjen fikk jeg vissheten – jeg vet ikke hvilket ord jeg skal sette på det – om at jeg ville bidra på en annen måte enn tidligere, ved å løfte samhandlings-evne, nærvær og tilstedeværelse.

– Den spiren, vissheten om at jeg ville bidra på en annen måte, kom helt på slutten av postdoktorprosjektet. Jeg hadde ikke helt ord på det og visste ikke hvilken form det kom til å ta. Slutten på postdoktor-perioden var også de tre siste månedene av pappas liv, og jeg var sykemeldt. Det var vondt å se han lide, og oppleve at

man ikke strekker til. Sykemeldingen gav meg mulighet til å lytte til undringen. Gjennom de 16 årene han hadde denne sykdommen, møtte jeg noen eksistensielle, fundamentale spørsmål. Hvem er vi når alt endrer seg? Jeg kunne synes at det var vanskelig å føle kjærlighet når hans personlighet endret seg. Det var vondt, for vi hadde vært så nære.

– Som pårørende kjente jeg at selv om jeg hadde mye kunnskap, og iallfall evnen til å tilegne meg kunnskap, om hva som skjer i hjernen, om medisiner, og om hvordan møte personer med demens, kom jeg til kort.

– Over halvparten av dem som er pårørende til demente, altså over 200 000, får en eller annen form for stressreaksjon. Nå driver jeg et relasjonelt pårørendeprogram som jobber med å forebygge den psykososiale belastningen knyttet til det å være nær noen med en demenssykdom. Jeg fikk etableringsstøtte fra Nav og oppstartsveiledning fra Etablerersenteret. Det er en fantastisk mulighet til å ta kurs og få veiledning når man skal gjøre noe helt nytt. ConnectDems program er tilrettelagt for å støtte og styrke de pårørende og skape et rom for refleksjon og ny kunnskap sammen med andre pårørende, slik at man lettere kan navigere i utfordrende tider. ●

I arbeidet med arbeidsrelevans er regjeringen også opptatt av at mange av ph.d.-studentene kommer fra utlandet. «For Noreg er det derfor viktig å behalde så mange som mogleg av dei ressursane vi har investert i», sa Oddmund Hoel i januar, mens han fortsatt var forskningsminister.

Av de 25 med opprinnelse utenfor Norge har 14 reist videre. Flere av dem fra land i sør har fått lederstillinger ved universiteter i hjemlandet, blant annet er det to instituttledere i Uganda. I gruppen er det også fire europeere som jobber som postdoktor i land i Europa. Én av dem er Henrik Sadatzki, og i likhet med flere andre Forskerforum har snakket med, framhever han kontakten han fortsatt har med norske fagmiljøer.

HENRIK SADATZKI

- Fra Niedersachsen i Tyskland
- Doktorgrad i arktiske klimaendringer
- Jobber som postdoktor ved Universitetet i Bremen i Tyskland

– For tiden er jeg i min tredje postdoktorstilling. Siden jeg har valgt disse stillingene, kan man vel si at denne mobiliteten var et valg, drevet av tilgjengelige jobber i spennende prosjekter, men også interessante steder.

– Jeg kom til Bergen i april 2015 for å jobbe med doktorgradsprosjektet mitt, som var en del av et stort, tverrfaglig ERC-prosjekt. Dette var uten tvil den mest spennende stillingen jeg søkte på, og det å flytte til Norge virket som en veldig verdifull opplevelse for meg, etter å ha reist og gått i fjellet i Norge en gang tidligere.

25 ER FRA ANDRE LAND ENN NORGE

14 er fra Europa, 1 er fra USA

- 7 jobber i Norge
- 6 jobber i opprinnelseslandet sitt
- 2 jobber i andre europeiske land

4 er fra Asia, 6 fra Afrika

- 3 jobber i hjemlandet sitt
- 3 har fortsatt en internasjonal karriere
- 2 jobber i Norge
- 2 er arbeidssøker i Norge

– Jeg utelukket ikke muligheten for å bli i Norge etter doktorgraden. Jeg sendte faktisk inn en søknad til Forskningsrådet for å få mobilitetsstipend og finansiere min egen postdoktorstilling i 2018, men dessverre lyktes jeg ikke.

– Samtidig søkte jeg en stilling ved Australian National University i Canberra, som

jeg startet i med glede i april 2019. Så ble datteren vår født, vi tilbrakte et halvt år på landsbygda i Nord-Spania under korona-nedstengingen, og deretter flyttet vi til Tyskland, omtrent en times kjøretur fra hjembyen min. Siden da har partneren min og jeg forsket ved Alfred Wegener Institut i Bremerhaven og ved MARUM ved Universitetet i Bremen.

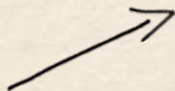
– 1. mars skal jeg faktisk tilbake til Bremerhaven til en stilling i et nytt ERC-prosjekt. Der deltar også mange norske kolleger som jeg kjenner fra tiden i Bergen. ●

Henrik Sadatzki flyttet videre til Australia allerede før doktorpromosjonen. Siden har han bodd i Spania og Tyskland.

Det er også elleve som har blitt værende. Blant dem er det to postdoktorer, to overleger og to førsteamanuenser. James Hathaway er én av dem, og i likhet med Sumaira Bilal har han blitt norsk statsborger. Han er også en av de to som stilte til promosjonen med Det samfunnsvitenskapelige fakultets lilla ving.

FOTO: PAUL S. AMUNDSEN

James Hathaway har alltid vært en kaffenerd. Nå bruker han kaffekunnskapen både til forskning og som bindemiddel i lokalmiljøet.

JAMES CARL HATHAWAY

- Fra Georgia i USA
- Doktorgrad i offentlige kontrollorgan i Zambia
- Jobber som førsteamanuensis ved VID i Bergen

– Jeg var kaffenerd, og etter bachelorgraden tenkte jeg: «Wow! Tenk om jeg kan bli masterstudent i en europeisk by, jobbe deltid som barista, live the dream ...» Min kone hadde en venn i Kristiansand, og ved Universitetet i Bergen er det noe som heter Bergenskolen, en egen tilnærming til offentlig administrasjon med mye organisasjonsteori. Jeg søkte om Fulbright-stipend, og selv om jeg ikke fikk det, bestemte vi oss for å kjøre på og flytte.

– Tanken var i første omgang å ta en mastergrad i Norge, kanskje en ph.d. i Storbritannia eller et annet sted. Men under mastergraden kontaktet veilederen min meg om en utlyst stipendiatstilling, og jeg syntes det var fristende. Vilårene som stipendiat i Norge er bedre enn i andre land. Så ble sønnen min født, og etter noen måneder på ph.d. tok jeg pappaperm! Som amerikaner tenkte jeg: «Er det mulig å få dette?» Og det er ikke et problem om du må gå tidlig fra jobb for å hente

barnet. Den andre sønnen min ble født noen år senere, da var vi inne i både utdannings-systemet og velferdssystemet.

– I slutten av stipendiatperioden hadde vi vært her i sju år og kunne søke om norsk statsborgerskap. Jeg hadde begynt å lære språket, det var veldig dårlig, men jeg følte meg hjemme, og jeg trivdes så godt i Norge. Så jeg og konen min søkte og ble norske statsborgere. Det er alltid et spørsmål om identitet. Jeg begynner å føle meg mer og mer norsk. Hver gang jeg reiser tilbake til USA, er jeg litt mer fremmed der. Jeg har også en følelse av at når jeg sier at jeg kommer fra USA, er jeg ikke så fremmed her. Nordmenn har reist til USA, de har til og med en onkel som bor i Minnesota. Det kan dessverre være litt vanskeligere for dem som kommer fra det globale sør. Det er ikke rettferdig.

– Jeg har veldig lite kontakt med amerikanske akademiske miljøer, ikke noe mer enn de fleste norske førsteamanuenser og professorer. Dessverre. Det kan hende at jeg drar på forskningsopphold i USA eller Storbritannia. Men vi kommer tilbake. Så om seks år finner du meg helt sikkert akkurat her. Hadde vi ikke vært statsborgere, kan det hende vi måtte ha søkt på ny om opphold etter ett år i utlandet. Men det viktigste er egentlig å være

en del av samfunnet, å kunne stemme og delta. Det er ikke bare en jobb, det er resten av livet også. Jeg jobber også frivillig som barista i lokalmiljøet der jeg bor på Landås.

– For å være en del av samfunnet er språket viktig. Det er flott å ha muligheten til å snakke norsk, ikke bare i klasserommet, men i kantinen også, slik at folk som sitter rundt meg, ikke føler at de må bytte over til engelsk. Samtidig med mastergraden tok jeg norsk 1, og under ph.d. tok jeg et par kurs til, så på papiret hadde jeg B2-norsk. Men jeg kunne ikke norsk. Jeg kunne snakke i butikken og si «Vil du ha enkel eller dobbel cappuccino?» på jobb. Etter doktorgraden begynte jeg som forskningsrådgiver på NLA Høgskolen. De sa at jeg måtte snakke norsk for å få jobben, for norsk er det administrative språket på NLA. Og det ville jeg gjøre. Så sendte HR-rådgiveren en e-post til hele staben i Bergen der det sto: «Du kan ikke snakke engelsk med James. Han vil lære norsk.» Det var så viktig i min læring i de to årene jeg jobbet på NLA. Jeg hadde fremdeles studierett ved UiB og kunne ta norsk på høyeste nivå. Så da jeg ble intervjuet for denne stillingen, kunne jeg ta hele intervjuet på norsk, og i går underviste jeg plutselig på norsk, selv om jeg hadde planlagt å ha forelesningen på engelsk. ●

– UTLENDINGANE GÅR IKKJE TAPT

Doktorgradsutdanningane skal gagne både forskinga og resten av samfunnet. Korleis handterer dei som tildeler gradene, dette ansvaret?

– Om lag ein tredel av ph.d.-kandidatane våre ønskjer seg jobb utanfor akademien, men meiner altså likevel at ein doktorgrad er nyttig, seier Benedicte Carlsen. Foto: Eivind Senneset/UiB

Får samfunnet maksimalt ut av den investeringa ei forskarutdanning er? På dei førre sidene følgde vi eit stipendiatkull som disputerte for doktorgraden ved Universitetet i Bergen (UiB) våren 2019. Seks år seinare ventar sektoren på ei stortingsmelding om forskningssystemet, der mellom anna doktorgradsutdanninga vil bli tema.

Samfunnsbehov

Då dåverande forskingsminister Oddmund Hoel møtte sektorens representantar på kontaktkonferansen i januar, sa han at «talet på doktorgradsutdanna har auka mykje dei siste tiåra, men vi spør oss om denne utviklinga i stor nok grad er styrt av samfunnets behov for forskingskompetanse».

Hoel peika mellom anna på at mange talent forsvinn til utlandet etter ferdig doktorgrad, og at mange doktorandar som finn

jobb utanfor akademien, er overkvalifiserte. Hoel varsla at ei ekspertgruppe skal utnemnast for å vurdere om ph.d.-utdanningane møter samfunnets behov, men i tillegg forventar han at institusjonane ville gjere sine egne «grundige vurderingar».

– Vi er opptekne av vår autonomi som institusjon. Det er ikkje slik at vi hoppar berre fordi statsråden seier noko. Våre lange linjer blir påverka av mykje meir grunnleggjande

prosessar, seier viserektor for forskning ved UiB, Benedicte Carlsen.

Etter øymerkinga

Lenge fekk universiteta og høgskulane midlar frå Kunnskapsdepartementet (KD) som var øymerkte til rekrutteringsstillingar. Dette tok slutt i 2023, så no er det opp til kvar institusjon å bestemme kor mange stipendiat- og postdoktorstillingar dei vil

– Det er ikkje slik at vi hoppar berre fordi statsråden seier noko.

BENEDICTE CARLSEN, VISEREKTOR FOR FORSKING VED UIB

finansiere. Mange har frykta at det vil gjere rekrutteringsstillingane til ein hendig salderingspost i tronge tider.

Men førebels har UiB ikkje tenkt slik, fortel Carlsen.

– Vi er opptekne av breidda i institusjonen, av rekruttering og internasjonalisering. I fjor laga vi vår eigen finansieringsmodell der vi heldt på alle stipendiatstillingane, både talet og fordelinga mellom fakulteta, seier ho.

UiB har altså ingen planar om å endre på sjølve dimensjoneringa. Men så er det det andre mantraet i tida: arbeidslivsrelevans. I regjeringas strategi for forskarrekruttering og karriereutvikling frå 2021 blir det slått fast at doktorgradsutdanningane skal gje solid forskarkompetanse i tillegg til fagleg spisskompetanse. Dei skal også gje generiske ferdigheiter som arbeidsgjevarar på tvers av sektorar etterspør.

Relevant kompetanse

Ifølgje SSBs statistikk om doktorandane frå norske institusjonar jobbar nesten 60 prosent av dei som tok doktorgrad i Noreg i 2019, og som framleis lever og arbeider i Noreg, i akademia. Av dei i dette kullet som jobbar utanfor akademia, jobbar 49 personar med forskings- og utviklingsarbeid i næringslivet. Resten er spreidde i alle arbeidslivssektorar.

I den ferskaste spørjeundersøkinga UiB har gjennomført blant sine eigne ph.d.-kandidatar, svarar nesten to tredelar at dei ønskjer seg ein vidare akademisk karriere. I 2023 gjorde UiB også ei undersøking mellom tidlegare doktorgradskandidatar. Nesten alle som svara, var i jobb, og dei tykte også at kompetansen dei hadde skaffa seg, i det store og heile var relevant. Unntaket var leiing og formidling, som ein god del tykte dei kunne ha fått meir opplæring i.

– Vi lyttar mykje til stipendiatane våre både medan dei er hos oss, og når dei er ferdige. Men vi ser jo på det som vår oppgåve å gje ei forskarutdanning. Det er blitt meir vanleg å tilsette folk med doktorgrad i andre delar av arbeidslivet, men det er ikkje vår oppgåve å skreddarsy doktorgradsutdanningane så dei passar til næringslivet, seier Carlsen.

Det vanskelege næringslivet

Den sistnemnde undersøkinga frå UiB samsvarar med resultatata frå NIFUs doktorgradundersøking frå 2019. Der svara også dei ferdige doktorandane at dei jamt over var nøgde med kompetansen sin, men at doktorgraden kjendest særleg relevant for dei som ønskte ein akademisk karriere. Og sjølv om berre éin av fem doktorandar som jobba utanfor akademia, oppgav at arbeidet deira kravde doktorgradskompetanse, svara dei fleste at det var ein stor fordel å ha denne kompetansen.

I 2022, det siste året med øyremerkning av stipendiatstillingar, var om lag 70 prosent av stipendiatane i Noreg finansierte av

institusjonane sjølve, om lag 20 prosent av Forskringsrådet og resten frå andre kjelder. Eitt av Forskringsrådets verkøy er nærings- og offentleg sektor-ph.d.-ar, som finansierer eit doktorgradsprosjekt utført av ein tilsett i næringslivet eller i offentleg sektor. Ordningane er blitt omtala som viktige verkemiddel for å sikre arbeidslivsrelevans og kunnskapsflyt mellom sektorar, men Carlsen er ikkje overtydd om at dei representerer den beste løysinga.

– Våre erfaringar er litt blanda. Det er ikkje alltid at arbeidsgjevaren forstår arbeidsrytmen i eit ph.d.-prosjekt, særleg i den hektiske innspurten. Dessutan er det ikkje vi som har medarbeidersamtalar med desse kandidata, og det er avgrensa kva vi kan gjere med arbeidsvilkåra deira. Alt i alt trur eg det er betre at vi har arbeidsgjevaransvaret, seier ho.

Sjølv om talet på internt finansierte stipendiatstillingar blir bestemt av styret, så er det fagmiljøa som avgjer fordelinga innanfor fakultet og institutt. Og på nokre fag, som jus og medisin, er det mykje vanskelegare å rekruttere stipendiatar enn på andre fag, ifølgje Carlsen. UiB har etablert forskarlinjer ved begge fakultet, med mål om å utvikle fleire forskartalent allereie på masternivå.

– Særleg på juss er problemet at lønnsnivået er altfor godt utanfor akademia. Men der det er vanskeleg å rekruttere stipendiatar, har vi i alle fall betre sjanse til å inspirere våre eigne studentar til å forske, enn studentar frå andre institusjonar, seier ho.

Tapte talent?

Det var 440 utanlandske statsborgarar som tok doktorgrad i Noreg i 2019. Av desse er det 227 som i dag er rubriserte under kategorien «ukjend», det vil seie at dei mest sannsynleg bur og jobbar i eit anna land. Er det for mange?

Benedicte Carlsen er ikkje utan vidare samd i påstanden om at talenta «forsvinn til utlandet».

– Slik opplever ikkje vi det, seier ho.

– Sjølv sagt vil vi gjerne halde på dei beste, men vi føler ikkje at vi mister dei – tvert imot. Folk som har teke doktorgraden hos oss, blir ofte gode samarbeidspartnarar sjølv om dei går til ein institusjon i utlandet.

Gode kontaktar ved utanlandske institusjonar er verdifullt for forskinga ved UiB, understrekar ho.

– Dei er ofte sentrale i store EU-søknader som våre forskarar set i gang, eller i utvekslingsavtaler og liknande.

Digital satsing

Signal som talen til Oddmund Hoel på kontaktkonferansen endrar lite over natta. Dei skal innarbeidast i strategiar og handlingsplanar, diskuterast i dialogmøte mellom institusjonane og departementet og på andre måtar operasjoniserast i styringa av sektoren.

123 % FLEIRE DOKTORGRADER

ÅR	2023	2023
Totalt	723	1612
Humaniora	73	130
Samfunnsvitskap	160	337
Naturvitskap og teknologi	332	681
Medisin- og helsefag	158	464
Kvinneandel totalt	39 %	54 %
Kvinneandel i medisin- og helsefag	48 %	68 %
Kvinneandel i teknologifag	20 %	29 %
Utanlandsk statsborgarskap	20 %	44 %
Utanlandsk statsborgarskap i medisin- og helsefag	21,5 %	26 %
Utanlandsk statsborgarskap i teknologifag	32,4 %	63,6 %
Jobb i akademia	47 %	

Kjelde: Indikatorrapporten 2024

– Men noko nytt vi har gjort, og som vi dessutan er heilt samde med styresmaktene om, er at vi må tilby meir utdanning innanfor det digitale, seier Carlsen.

– Det er veldig viktig for ph.d.-utdanningane, sjølv om det varierer litt mellom fakulteta. På UiB har vi laga mange digitale mikroemne som både tilsette og studentar kan ta, og som er kjempe populære. Dette er noko som både er viktig for arbeidslivsrelevansen, og som styresmaktene ønskjer. Så det er absolutt ikkje slik at ph.d.-utdanningane ikkje utviklar seg. ●

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

FILIPPINENE

TILLATER BARE ENGELSK PÅ CAMPUS

Universitetet i Cabuyao har havnet i hardt vær fordi de har pålagt alle studenter og ansatte å kommunisere utelukkende på engelsk, både i og utenfor klasserommet. Ifølge The Philippine Star mener både studenter og lærere at det undergraver lokale språk og diskriminerer de som ikke har engelsk som morsmål. Universitetet forsvarer seg med at politikken skal forbedre studentenes engelskkunnskaper og forberede dem på et globalt arbeidsmarked.

PALESTINA

Ber om hjelp til gjenreising

Med våpenhvilen i februar er The Islamic University of Gaza i gang med å samle midler til undervisningstelt og tilgang til nettressurser. I en artikkel i Times Higher Education ber universiteter om støtte fra vestlige land til å gjenreise campusene sine, uten politiske føringer. Universitetet Al-Azhar anslår at det vil koste dem nesten 800 millioner kroner å erstatte skadet infrastruktur. 51 universitetsbygninger er ødelagt og 57 skadet i Israels krig mot Hamas på Gazastripen.

FOTO: SHUTTERSTOCK

STORBRITANNIA

Kutt truer språkfag

Over halvparten av Storbriannias 166 universiteter står overfor nedbemanning og omstilling, ifølge tall fra fagforeningen University and College Union (UCU). INews skriver at nedleggning av institutter truer moderne språk som fransk, tysk og spansk utenfor de største, mest forskningsintensive universitetene. De økonomiske problemene skyldes blant annet maksnivå på studieavgifter og en nedgang i internasjonale studentopptak på grunn av strengere visumregler.

USA

Universiteter må kutte mangfoldsprogram

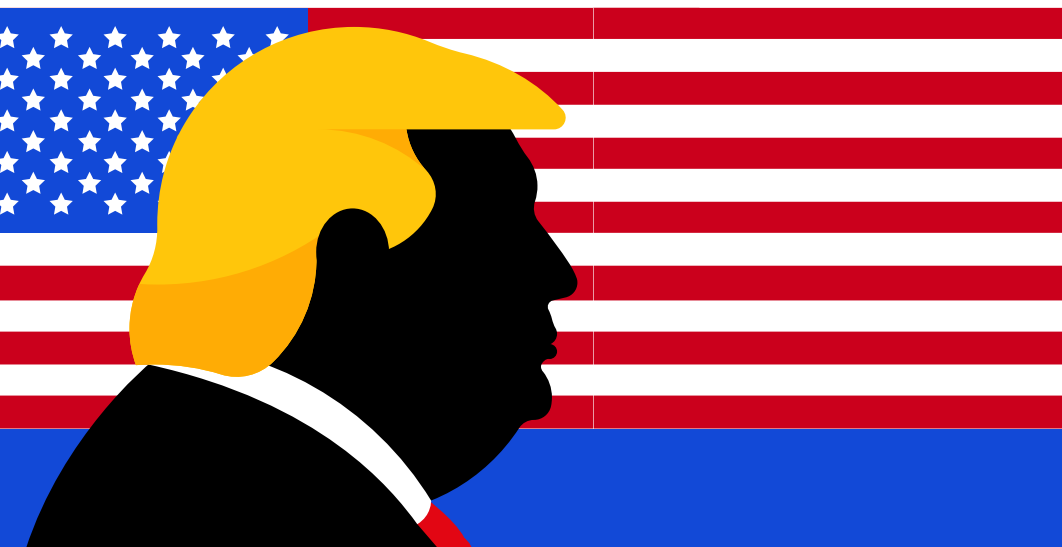
Over 80 universiteter i USA begynte å utvikle programmer for mangfold, likestilling og inkludering (DEI) før Donald Trump overtok som president. De endret navn på sine mangfoldsseksjoner eller avviklet kultursentre og programmer som støtter minoritetsstudenter. I midten av februar sendte utdanningsdepartementet ut et brev som truer med kutt i offentlig støtte hvis universitetene beholder tiltak for minoritetsstudenter etter 1. mars.

NEDERLAND

Lokker forskere fra USA

Presidentordrene fra Donald Trump har skapt uro hos amerikanske forskningsinstitusjoner og forskningsfinansierer. Dette kan ramme internasjonalt samarbeid, ifølge Robert-Jan Smits, styreleder for Eindhoven teknologiuniversitet, men det gir også en mulighet for Europa til å lokke til seg amerikanske forskere. Ifølge nettstedet Science|Business har han invitert alle kjente forskere på halvledere fra USA til å komme til Europa, som både har akademisk frihet og finansiering.

ILL: SHUTTERSTOCK

Blomster legges ned utenfor Campus Risbergska i Örebro i Sverige etter skoleskytingen som tok elleve liv, inkludert gjerningsmannens. Det lokale museet ønsker å dokumentere dette.

FOTO: HANS OLAV TORGERSEN / NTB

SVERIGE

MUSEUM DOKUMENTERER ÖREBRO-ANGREPET

Fylkesmuseet Örebro läns museum har sendt ut egen fotograf for å dokumentere stedene der folk samlet seg for å tenne lys og sørge etter angrepet på voksenopplæringskolen i Örebro. Museet ønsker å kunne fortelle framtidige generasjoner historien om hva som egentlig skjedde. Ifølge Sveriges Radios Kulturnytt sammenligner museet alvorligheten med Utøya-angrepet og Estonia-forliset. Museet planlegger også å gjennomføre intervjuer for å samle inn folks historier om det som skjedde.

BELGIA

Universiteter kutter samarbeid med Israel

■ Ifølge European Jewish Press vil de flamske universitetene ikke inngå nye samarbeidsavtaler med israelske institusjoner som er involvert i alvorlige menneskerettighetsbrudd, etter et vedtak i Det flamske universitetsrådet (VLIR). Det franskspråklige universitetsrådet vil bryte bånd til organisasjoner som bryter menneskerettigheter og internasjonale regler. Over 3500 ansatte og nesten like mange studenter har signert et åpent brev som oppfordrer universiteter til å bryte akademiske bånd til Israel.

VENEZUELA

Vilkårlige arrestasjoner

■ Mellom presidentvalget i 28. juli 2024 og starten på Nicolás Maduros tredje presidentperiode i januar 2025 har organisasjonen Aula Abierta rapportert om 73 tilfeller av represalier mot universitetsansatte og studenter. Ifølge Derechos Universitarios inkluderer hendelsene vilkårlige arrestasjoner av 27 studenter og 15 professorer. Ti av de arresterte er senere løslatt. I tillegg har 37 personer blitt utsatt for trakassering, og en professor har blitt fratatt passet. Rapporten dokumenterer også et stort antall savnede og utviste studenter.

DANMARK

IT-sprekk for universitetene

■ Et nytt IT-system for studieadministrasjon har påført danske universiteter store kostnader. Ifølge Forskerforum.dk har Rigsrevisjonen rettet skarp kritikk mot Uddannelses- og Forskningsministeriet for dårlig styring av prosjektet. Budsjettet har økt fra 700 millioner danske kroner til rundt 1,2 milliarder kroner, og prosjektet er forsinket med 4,5 år. Prosjektet skulle erstatte det 25 år gamle STADS-systemet, som ifølge universitetene var foreldet og på randen av sammenbrudd allerede i 2016.

Skal Verdens helseorganisasjon bry seg om gravide kvinners kvalme? Svaret ligger i oppsummeringer av kvalitative studier.

☞ SIMON LEWIN | SAMTALE MED BÅR STENVIK | FOTO: ERIK NORRUD

Systematisk oversikt

Simon Lewin¹ er for femte år på rad blant verdens mest siterte forskere². Han har jobbet i flere tiår med å forske på helsesystemer og hjelpe Verdens helseorganisasjon (WHO) med å gi mer evidensbaserte retningslinjer og råd.

Opprinnelig utdannet han seg til lege, men underveis i utdanningen ble han engasjert i en studentdrevet organisasjon som leverte helsetjenester til vanskeligstilte samfunn i Cape Town, Sør-Afrika. Der innså han at helseproblemene ofte var et resultat av strukturelle ulikheter.

– Som et motto fra den tiden sa: «Apartheid er sykdommen.» Jeg og mine samarbeidspartnere prøvde å finne innovative løsninger og startet blant annet et program for helsearbeidere uten formell utdanning. Det vekket også interessen min for hvordan helsesystemer og tjenester er organisert.

Lewin forsker i dag på systemene som samler data, sammenstiller dem og legger grunnlaget for evidensbaserte beslutninger. Han jobber også med å lage bedre metoder og verktøy til bruk i dette økosystemet.

– **Når vi tenker på helse og vitenskap, er det første vi forestiller oss, kliniske forsøk med medisiner eller behandlingsformer. Men du har fokusert på systemene for å sette sammen kunnskapen fra mange kvalitative undersøkelser?**

– Det stemmer. Et eksempel på noe jeg har vært involvert i, er da Verdens helseorganisasjon ble bedt av medlemslandene om å komme med en veiledning om hvordan helsesystemene best skal bruke digitale løsninger som «mobiltelefonbasert telemedisin».

– **Beslutningstakere i helsevesenet må ofte ta beslutninger selv når de mangler evidensen for et tiltak.**

1 Professor i helsesystemer og helseledelse ved NTNU i Ålesund. Han har også en deltidsstilling ved Folkehelseinstituttet, utreder prosjekter for Forskningsrådet og sitter i flere komiteer for Verdens helseorganisasjon. Han har vært med på å utvikle metoder for å vurdere hvor mye tillit man kan ha til funnene fra systematiske kunnskapsoppsummeringer av kvalitative studier.

2 Clarivate Analytics, selskapet som blant annet eier den store databasen «Web of Science», utgir årlig en liste over de o,1 prosent mest siterte forskerne i verden, og den har Lewin altså hatt fast plass på.

– **Er det sånn som når jeg via Helsenorge tar kontakt med fastlegen min med mobilen og laster opp bildet av et kutt for å få vite om jeg bør ta med ungen på legevakten?**

– For eksempel. En av tingene vi la merke til underveis, var at helsearbeidere og pasienter brukte mobiltelefonene sine på alle mulige måter som ikke var en del av formelle systemer som Helsenorge. Jeg har snakket med leger som uoffisielt sier: «Jeg tok bare et raskt bilde av hudproblemet til denne personen på telefonen og sendte det med WhatsApp til en kollega som er hudlege, slik at han kunne ta en rask titt på det – fordi det ville ta for lang tid å logge inn på Helsenorge, laste det opp og sende det der.»

– **Folk improviserer for å omgå svakhetene i systemene?**

– Ja. Du kan se på det som en slags nedenfra-og-opp-innovasjon, men det kan også føre til at informasjon går tapt i helsesystemet, og at konfidensiell informasjon om pasienter deles ved en feil. Helsearbeidere kan også pådra seg kostnader og få juridiske problemer, for eksempel om noen mener de har gitt feil råd. Det positive er at det er praktisk, og at helsearbeiderne har mulighet til å komme i direkte kontakt med folk og støtte dem.

– **Og dataene dere baserer dere på, kommer fra samtaler og observasjoner med helsearbeidere?**

– Ja, i dette prosjektet har vi intervjuet og observert helsearbeidere i primærhelsetjenesten i Uganda for å se på hvordan de bruker mobiltelefonene sine, og hvordan det påvirker samspillet mellom dem, mellom deres ledere, og brukerne av tjenestene. En doktorgradsstudent ved vår partnerinstitusjon, Makerere University, har tilbrakt flere måneder i felten med å utforske dette. I tillegg har vi samlet rundt 30 studier fra resten av verden.

– **Mye av ditt arbeid handler nettopp om hvordan flere kvalitative studier kan sammenstilles for å gi god kunnskap?**

– Ja, vi ønsker å bruke globale, systematiske oversikter over kvalitative studier for å lære om folks erfaringer: *Hvordan er det å leve med diabetes? Hvordan opplever helsearbeidere positive og negative følger av å bruke mobiltelefonen uformelt i jobben?* Da vil vi støtte oss på undersøkelser fra en lang rekke miljøer. Ideelt sett ønsker vi ikke å ta helsebeslutninger basert på én enkelt studie, men å se på den beste tilgjengelige globale dokumentasjonen. Dette inkluderer informasjon om folks synspunkter og om aksepten og gjennomførbarheten for ulike alternativer. Å samle studier på denne måten hjelper oss med bedre å håndtere det faktum at alle studier har noen svakheter, og at funn kan variere på tvers av kontekster.

– **Så da må dere også analysere forskjellene mellom studiene?**

– Ja, og det er veldig interessant, for det oppfordrer oss til å utforske hva som kan ligge til grunn for disse forskjellene. Har det noe å gjøre med konteksten som dette problemet oppleves i? Er det fordi folk i fattigere omgivelser opplever dette helseproblemet på

– Kunnskap fra kvalitative studier utvider utvalget av stemmer som blir hørt, for eksempel kommer de fra eldre eller unge mennesker som er blitt intervjuet.

en annen måte? Har det noe med kjønn eller inntektsnivå å gjøre?

– **Har du et eksempel?**

– For noen år siden foretok vi en systematisk kunnskapsoppsummering av kvalitative studier av folks erfaring med å få hjelp fra ufaglærte helsearbeidere. Folk satte generelt pris på hjelpen og den emosjonelle støtten, men noen var bekymret for at disse hjelperne ville dele konfidensiell informasjon. Det fant vi særlig i studier om tenåringsmødre og om folk som levde med hiv og aids.

– **Hva når studiene gir motstridende resultat?**

– Vi har utviklet noen verktøy som hjelper oss med å vurdere hvor sikre vi er på de funnene vi gjør, i systematiske oversikter. Når vi ser lignende mønster på tvers av flere miljøer, når vi har mye data, når studiene er velutførte og grundige, og når de er gjort i en kontekst som ligner den vi er interessert i, kan vi si at *vi ser dette, og vi er veldig sikre på det*. Andre ganger må vi kunne fortelle beslutningstakerne at *vi ser dette, men vi er ikke så sikre på om dette er et godt bilde av hva man ville forvente å se*. Men beslutningstakere i helsevesenet må ofte ta beslutninger selv når de mangler evidensen for et tiltak eller har lav tillit til den, og det kan også være nødvendig å revurdere beslutninger dersom ny informasjon kommer frem.

– **Så det er også en form for transparens å være åpen om at kunnskapen er «under utvikling», slik vi ble vant til under covid?**

– Ja, vi ønsker strukturerte tilnærminger til å presentere kunnskapsgrunnlaget og graden av tillit vi har til det. Da er det lettere å si: «Dette er det vi vet nå, og derfor har vi bestemt oss for å gjøre dette. Men det finnes også en viss usikkerhet.»

– **Under covid ble hele befolkningen innviet i diskusjonene om både kvantitative og kvalitative faktorer: på den ene siden akkurat hvor mange meter vi skulle holde oss unna hverandre – og på den andre hvorvidt de psykiske omkostningene ved sosial isolasjon var verdt prisen.**

– Sosial distansering er et godt eksempel på et tiltak som inneholder slike avveininger. Andre viktige spørsmål er om et tiltak vil bli akseptert av de som skal levere det, og de som skal motta det. Er det gjennomførbart? Er det kostnadseffektivt? Hvilken innvirkning er det sannsynlig at det vil ha på rettferdigheten? Og fremfor alt, hvilke faktiske utfall betyr mest for folk?

– **Hvordan da, har du et eksempel?**

– Når du snakker med en lege om ryggsmarter, vil han eller hun kanskje si at det som er virkelig viktig når du vurderer ryggsmarter, er *bevegelsesutslaget* en person har – hvor mye vedkommende klarer å bøye ryggen. Men en person som lever med ryggsmarter, vil kanskje si: «Min største bekymring er om jeg er i stand til å gjøre rent i huset.» I det tilfellet vil en intervensjon som øker ryggens bevegelighet litt, men som ikke gjør det mulig å utføre flere av de daglige aktivitetene, kanskje ikke være til hjelp.

– **Opplever vi en endring i prioriteringene? At det tidligere var mer vekt på legens kliniske perspektiv, mens pasientens opplevelse av helse nå er blitt mer viktig?**

– Ja, jeg tror det. Og et bidrag til den endringen er å bringe kvalitativ informasjon om disse erfaringene inn i beslutningsprosessen gjennom synteser av materiale fra hele verden.

– **Jeg så at en slik kunnskapsoppsummering viste noe å la «det er bra med en positiv graviditetsopplevelse»? Det virker veldig selvinnsynende. Hva betyr det i praksis når det skal omsettes til råd og beslutninger?**

– **Folk motiveres både av den sosiale anerkjennelsen de får, og et ønske om å hjelpe andre.**

Simon Lewin utdannet seg opprinnelig til lege, men viet seg i stedet til å bedre det metodologiske grunnlaget for kunnskapsinnsamling og beslutninger innen helse.

– Dette var en systematisk gjennomgang av kvalitative studier utført av kolleger i Storbritannia. Under det generelle konseptet lå det en hel rekke ideer om hva kvinner og deres familier ønsker å få ut av svangerskapet, og noen av disse ideene ble oppsummert i konseptet om en «positiv graviditetsopplevelse». Mens WHO tidligere hadde fokusert mye nettopp på kliniske resultater, innlemmet de nå også utfall som var relatert til kvinners opplevelse.

– **Altså utover det mest nødvendige og målbare, som å unngå blødninger, og at barnet er friskt?**

– Ja, kvinnene ønsker også at noen av de symptomene som ikke er farlige, men som er svært vanskelige å leve med, skal håndteres bedre. For eksempel kvalme i svangerskapsperioden eller ryggsmarter man får under fødselen.

– **For i et mer gammeldags system ville man si til kvinnene: «Det er ikke farlig å føle kvalme. Det er bare å takle det.»**

– Nettopp, det har skjedd en endring i perspektivet. Kvinner ønsker også for eksempel å ha tilgang til en partner eller andre som støtter dem under fødselen. Det kan være vanskelig å finne plass til disse personene på en fødeavdeling, men vi vet fra kvalitative studier at både kvinnene og helsepersonell setter pris på det. Vi vet også fra systematiske oppsummeringer av randomiserte studier at det gir mindre bruk av smertelindrende medisiner og færre keisersnitt.

– **Du jobber med studier og retningslinjer for hele verden, blant annet i WHO. Ser du noe Norge har å lære fra andre land?**

– Noen lav- og mellominntektsland har massive programmer for lekfolk i helsevesenet. I Norge vet vi at befolkningens behov for helsetjenester øker, og vi har ikke nok høyt utdannet helsepersonell til å møte disse behovene. Her kan lek-helsepersonell spille en viktig rolle. Ved NTNU Ålesund har vi to prosjekter på gang i Møre og Romsdal: ett som ser på hvilken rolle lek-helsepersonell kan spille i å støtte mennesker som lever med diabetes, og et annet som ser på mennesker som lever med diabetes. Tanken er å lære av erfaringene fra andre land og prøve å forstå hvordan dette kan være anvendelig her i Norge.

– **Der er det sikkert en utfordring å definere oppgaver som ikke truer statusen til de faglærte helsearbeiderne?**

– Det er mange oppgaver høyt utdannede helsearbeidere kanskje ikke har tid til å gjøre, som for eksempel å hjelpe folk med diabetes med å fortsette å ta medisinene sine. Å gi informasjon, å sette folk i kontakt med helsevesenet eller sosiale omsorgstjenester. Å gi emosjonell og sosial støtte. Men hvordan disse oppgavene bør fordeles, må diskuteres på tvers av ulike grupper av helsepersonell.

– **Det minner meg om et forsøk jeg leste om i Oslo der studenter fikk hybler til redusert pris mot at de bodde i samme bygning som eldre beboere og hjalp dem med praktiske ting som handling og deltok i aktiviteter som spill eller middager³.**

– I dag hadde jeg gleden av å besøke det nye Vardesenteret i Ålesund – en møteplass for kreftrammede – satt opp av Kreftforeningen og Helse Møre og Romsdal. Lek-helsearbeidere står sentralt her, og vi opplever at de motiveres både av den sosiale anerkjennelsen de får, og av et ønske om å hjelpe andre. I tillegg utfyller disse lek-helsearbeiderne rollene til høyere utdannede helsearbeidere og fyller hull i helse- og velferdstjenestene. Akkurat som i prosjektet jeg var involvert i for flere tiår siden i Sør-Afrika.

– **Hvorfor liker du å studere metodologi?**

– Fremskritt innen vitenskap er delvis drevet av fremskritt innen metoder, og den tilnærmingen som vi har utviklet for å vurdere hvor mye tillit vi bør ha til funn fra synteser av kvalitative studier, er også blitt brukt innen miljøstudier, utdanningsforskning og humaniora.

– **Hvilke utfordringer møter du?**

– Dessverre er finansieringsmulighetene for metodeforskning innen mitt felt begrenset, og vi prøver derfor å bygge denne typen arbeid inn i andre prosjekter. Jeg skulle gjerne sett at de som finansierer forskning, viet mer oppmerksomhet til metodeforskning for å styrke systemer for kunnskapsproduksjon i Norge og internasjonalt. ●

³ Siden februar 2018 har to leiligheter i Pastor Fangens vei 22 Seniorhus på Tåsen blitt brukt til å bosette to studenter til nedsatt pris. Prosjektet er initiert av Oslo kommune og inspirert av et lignende prosjekt i Nederland.

Ingrid Storholmen napper enkeltmenneskene ut av helsestatistikken og gir dem liv, sykdom og død i en roman.

TEKST: JULIA LOGE

Bak tallene er det fortellinger

– 1,5 millioner av oss nordmenn oppgir å ha langvarige smerter. Men bare 37 prosent av de smertene har en klar medisinsk forklaring. Man vet ikke hvorfor folk har vondt i ryggen, vondt i magen, migræne. Hva er årsaken til at det er så mye smerter i befolkningen, og som man rett og slett ikke aner hvor kommer fra? Der er det et rom for å dikte.

Da forfatter Ingrid Storholmen fikk et tiårig arbeidsstipend, ville hun bruke hele tiåret på ett stort prosjekt, og hun brukte bare noen dager på å bestemme seg for temaet: Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag, HUNT.

Klasse på liv og død

Det begynte som en beskjeden undersøkelse for å kartlegge udiagnostisert høyt blodtrykk, og har blitt en av verdens største befolkningsundersøkelser, som brukes til å kartlegge for eksempel folkehelse og genetiske sykdommer. Da Folkehelseinstituttet i slutten av februar meldte at personer med ett eller ingen barn har 30 prosent høyere risiko for demens, sammenlignet med personer med to eller tre barn, kom dataene fra HUNT. Dagen etter kom et nytt HUNT-funn om premature barn.

Den første HUNT-undersøkelsen i 1984 målte blodtrykk, vekt og høyde og sendte ut ett spørreskjema. Siden har undersøkelsen stadig blitt utvidet, og samler inn både mer biologisk materiale og svar på mange detaljerte spørreskjema. 250 000 trøndere har deltatt, og mange har vært med gjennom alle undersøkelsene.

Ett av funnene, takket være den brede deltakelsen, er store klasseforskjeller i helse.

– Det er det som er de mest spektakulære funnene i HUNT – at en mann med lav utdanning og lav inntekt dør opptil 14–15 år før en mann med høy utdanning og høy inntekt. Det er klasse på liv og død, sier Storholmen.

Menneskene i tallene

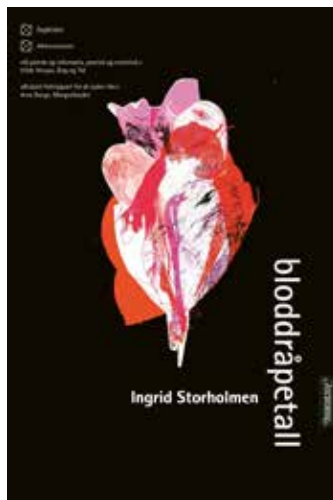
På HUNTs nettsider dukker det hver uke opp to til tre nye artikler basert på materialet. Storholmen har trålt seg gjennom mye av det.

– Det har kommet en doktoravhandling i teologi av en som har forsket på om det er sunt for helsa å gå regelmessig i kirka. Og det er det! Og det har vært forskning på bønderes psykiske helse. Etter hvert var det noen av diagnosene, eller sykdommene, som interesserte

– Jeg bruker fakta som trampoline.

INGRID STORHOLMEN

Ingrid Storholmen forteller at paradoksalt nok er *Bloddråpetall* tynnere enn hennes tidligere romaner, fordi stoffet er så komplekst. Foto: Aschehoug

meg mer enn andre. Da kunne jeg fininnstille siktet litt mer mot for eksempel demens blant eldre, diabetes, brystkreft og leddgikt.

Nå foreligger den første av to romaner basert på HUNT. I en dal, ganske lik forfatterens hjemsted Verdal, møter vi hun som får brystkreftdiagnose, han med demens, hun med diabetes.

– Jeg har hatt en arbeidssetning hele tiden: Bak tallene er det fortellinger. HUNT består av diagrammer og statistikk. Som forfatter kan jeg prøve å nappe én person ut av den statistikken og la det bli et menneske som går igjennom akkurat det som måles. Det handler om å synliggjøre enkeltindividet i tallmaterialet.

Blodtrykk, brev og spørreskjema

– Jeg bruker fakta som trampoline: Jeg har lest fakta, og så dikter jeg om det. Ikke minst har jeg brukt spørreskjemaene som ligger til grunn for tallene. HUNT måler blodtrykk og undersøker blod- og til og med avføringsprøver, men det er også endeløse spørreskjema. Det er nesten ingenting det ikke blir spurt om.

HUNT er med hele veien, som utdrag fra spørreskjemaene, statistikk og grafer, og utdrag fra faktiske brev som er sendt inn til undersøkelsen, men med fiktive avsendere, for heller ikke Storholmen vet hvem avsenderne er.

– Brevene er ofte veldig interessante, for de sier så mye om dem som skriver. For hvem er det som skriver inn? «Beklager, jeg kryssa av et feil kryss nederst på side fire. Kan du være så snill å gå inn med korrekturlakk og endre det?» Det er klart, det er jo ikke sånn det funker.

Og selv om nordtrøndere flest er ganske friske, så er det mye sykdom og død i boken, for Storholmen har ingen intensjoner om å skrive en representativ gjengivelse av funnene i HUNT.

– Fra du er frisk, til du får en alvorlig diagnose – det er et veldig interessant vendepunkt. Det øyeblikket, den unntakstilstanden og sårbarheten som sykdom representerer, er litterært sett veldig interessant, sier Storholmen.

Kunst og forskning utfyller hverandre

Bloddråpetall følger samme formular som to av Storholmens tidligere suksesser, romanene *Her lå Tirpitz* og *Tsjernobyelfortellinger*. Gjennom korte glimt fra ulike personer fortelles det om en historisk hendelse, ispedd historiske kilder.

– Både forskernes og kunstnernes valuta er på en måte sjelen og menneskene. Men kunsten og forskningen utfyller hverandre fordi det er to forskjellige typer språk. Så man kan jo være en oversetter mellom faglitteratur og folk.

Storholmen, som selv er litteraturviter, spiller på kontrasten mellom hverdagspråket og forskerspråket, for bokens lege får med seg litt av latinen.

– Det som kjennetegner den medisinske forskningen, er mye latin og mange vanskelige ord som man rett og slett ikke forstår. Man kan ikke ta med seg disse ordene videre i en roman. Jeg gjør et oversettelsesarbeid mellom ulike språk, og jeg bruker en del språklige bilder som forsterker det litterære språket.

– Viktig påminnelse

Hos HUNTs hovedsete i Forskningsveien 2 i Levanger, var Marit Næss rimelig spent da hun åpnet boken for første gang. Næss er daglig leder ved HUNT forskningscenter og biobank. Det er ikke ofte et forskningsprosjekt blir skjønnlitteratur med så sterk referanse at de til og med refereres til på omslaget.

– På mange måter er det interessant å se at data fra HUNT også brukes i en roman, for det er jo langt utenfor det vi i vårt fagområde ville tenkt på.

Næss forteller at Storholmen har hatt tett kontakt med tidligere HUNT-ledere og vært opptatt av at alle faktaene skal være riktige.

– Vi er veldig opptatt av at HUNT ikke skal brukes på en måte som gir negative konsekvenser, slik at folk trekker samtykket, det er det vi har i pannebrasken. Det tror vi på ingen måte at denne boken bidrar til.

– Her får du det veldig sårt og nært at sykdom rammer noen, du blir dratt med inn i hvordan det faktisk oppleves å være menneskene bak tallene. Jeg synes det har vært litt gripende, egentlig.

– Fra våre forskningsdata ser vi store bildet, men dette er ikke en

forskningsrapport fra HUNT. Det er en roman, der Storholmen har tatt utgangspunkt i enkeltskjebner. Så er dette en viktig påminnelse om at det er folk bak alle disse tallene.

Kanskje kan også fiksjonen inspirere til videre forskning. Næss har bitt seg merke i at omtrent like mye omtalt som HUNT er kvikkleireskredet i Verdal i 1893.

– Verdalsraset er gjennomgående – er det sånn at en del av våre kroniske plager er knyttet til smerter gjennom generasjoner? Der trekker hun inn tanker og refleksjoner som det kan være interessant å gjøre forskning på.

HUNT

- I HUNT-1 (1984–1986) ble alle voksne i Nord-Trøndelag invitert til å svare på et spørreskjema og delta i en klinisk undersøkelse ved feltstasjoner med fokus på blodtrykk, lungesykdommer, diabetes og livskvalitet.
 - I HUNT-2 (1995–1997) ble undersøkelsen utvidet med en skolebasert ungdomsundersøkelse (13–19 år), et utvidet spørreskjema og blodprøve av alle.
 - HUNT-3 (2006–2008) inneholdt spørreskjema som før, men målte flere faktorer i den kliniske undersøkelsen og hadde mange tilleggsundersøkelser, som innsamling av urinprøver og hodepinemålinger.
 - HUNT-4 (2017–2019), inneholdt ulike spørreskjema, en klinisk undersøkelse og innsamling av blod, spytt, urin og feces. Med fylkessammenslåingen fikk også sørtrøndere et spørreskjema.
 - HUNT Covid (2020–2023) inviterte alle deltakerne fra HUNT-4 til å fylle ut spørreskjema om koronapandemien og delta i en klinisk undersøkelse på en feltstasjon.
-

Kvikkleireskredet i Verdalen i 1893 tok 105 gårder og 116 menneskeliv. Skredet er med gjennom hele Ingrid Storholmens bok når hun utforsker om noe av den uforklarte smerten kan være ringvirkninger etter tidligere generasjoners store traumer. Foto: Erik Olsen

FOTO: BJØRN GJORVIGEN – RIKSARKIVET, CC BY-SA 4.0

FOTTØY

- a) I kva for land vart Cherrox-støvelen for barn utvikla i 1969?
- b) Kva slags fottøy er, via ordet sabotasje, forbunde med arbeidskonfliktar?
- c) Kva for skomerke – som først vart populært blant eldre kvinner, seinare blant punkarar og skinheads – er dette?

- d) Kva er det norske ordet som blir brukt om samiske čázehat – hårlause sommarsko med overdel av reinskinn og sole av ku- eller kobbeskinn?
- e) Kven gjekk til topps på hitlistene i 1966 med *These Boots Are Made for Walkin'*?

- a) Noreg
- b) Tresko (fransk sabot)
- c) Dr. Martens
- d) Kommager
- e) Nancy Sinatra

KRAFTKAMP

- a) Kva for vassdrag i Møre og Romsdal stod sommaren 1970 i sentrum for ein folkeaksjon mot vasskraftutbygging der sivil u lyd nad for første gong vart brukt i ei naturvernsak?
- b) Kva vart utfallet då Borgarting lagmannsrett nyleg handsama frifinninga av Fosen-aksjonistane, som påtalemyndigheita hadde anka?
- c) Ein av desse aksjonistane er musikar og skodespelar, og hadde hovudrolla i filmen *La elva leve*, som handla om Alta-saka. Kva heiter ho?

FOTO: TORE SÆTRE, CC BY-SA 4.0

- d) Kva heiter det Ljubljana-baserte byrået som skal samordne energireguleringa i EU – og som er ei heit potet for samarbeidsklimaet i norsk politikk?
- e) Nemn minst eitt av dei tre EU-direktiva som var stridens kjerne då regjeringssamarbeidet mellom Ap og Sp sprakk.

- a) Mardøla
- b) Dei vart frifunne igjen
- c) Ella Marie Hætta Isaksen
- d) ACER
- e) Fornybardirektivet, energitilførsel, energidirektivet, bygnings- og energidirektivet

SENERPARTIET

- a) Kva heitte partiet frå det vart stifta i 1920, og fram til namneskiftet i 1959?

b) Kva slags bondeaktivitet viste avtroppande statsminister Per Borten (Sp) til i 1971 for å forklare at han ikkje hadde klart å halde den borgarlege koalisjonsregjeringa saman?

- c) Kva for tre ministrar for forskning og høgare utdanning hadde Senterpartiet i Støre-regjeringa?
- d) Kvifor er det blitt færre utanlandske studentar i Noreg medan Sp har hatt denne ministerposten?
- e) Kven var partileiar frå 1991 til 1999?

FOTO: TORE SÆTRE, CC BY-SA 4.0

- a) Bondepartiet
- b) Å bere staur
- c) Ola Borten Moe, Sandra Borch,
- d) Det vart innført studievegving
- e) For studentar utanfrå EØS og Sveits i 2023

TOSPANN

- a) Kva var det svenske ekteparet Sjöwall & Wahlöö kjent for?
- b) Kva for to politiske herrar står bak det dei sjølv kallar «den venstrevridde podkasten»?
- c) Kva for europeisk dobbeltmonarki (også kalla Donau-monarkiet) eksisterte frå 1867 til 1918?
- d) Kva er etternamnet til dei to søstrene og transkvinnene som i 1999, medan dei framleis var brør, regisserte *The Matrix*?
- e) I kva for legendarisk road movie frå 1991, med Susan Sarandon og Geena Davis i hovudrollene, blir ein lang, nattleg køyretur akkompagnert av *The Ballad of Lucy Jordan* av nyleg avdøde Marianne Faithfull?

FOTO: STEVE DAMRON, CC BY 2.0

- a) Forfatterar (av kriminalromana)
- b) Mimir Kristjánsson og Magnus Marsdal (podkasten heiter nart)
- c) Mimir & Marsdal
- d) Austerrike-Ungarn
- e) *The Irma og Louise*

Utviklar framtidens kornsortar

Kvart år kryssar Constantin Jansen tusenvis av byggsortar. Om ti år er kanskje eit par av dei blitt til såkorn.

– Kva gjer ein byggforedlar?

– Vi prøver å lage byggsortar som kombinerer så mange gode eigenskapar som råd. Det gjer vi ved å krysse sortane som finst. Dei siste vekene har eg stått og kryssa sortar, og då må eg tenkje på kva som trengst i framtida.

– Og kva er det, trur du?

– Vêr og klima blir meir uføreseieleg, så vi treng sortar som greier seg like bra i tørke som i flaum. Dei skal yte meir sidan det blir mindre matjord. Vi skal også ha meir eigenprodusert protein til fôr, i staden for importert soya, så vi vil auke proteininnhaldet.

– Kor lang tid tek det å utvikle ein sort?

– Kvar vinter kryssar vi fram 10 000–15 000 linjer, eller kandidatar til nye sortar. Vi sår om våren og haustar frå august. Dei eg likar, får vere med vidare til neste år. Etter ti–tolv år sit du att med eit par–tre linjer som er veldig gode, og dei melder vi inn til det offisielle sortsregisteret. Så blir dei testa nokre år til av Mattilsynet, før dei blir godkjende som sortar og kjem på marknaden. No prøver vi å korte dei første fire–fem åra ned til eitt år ved dyrking i veksthus.

– Kva avgjer om ei bygglinje får gå vidare i prosessen?

– Vi ser på avlingsnivå og testar slikt som protein, stivelse og genetiske markørar. Til dømes er det bra med naturleg resistens mot sopp og sjuk-

– Eg kunne ønskje at nordmenn åt meir bygg, til dømes i staden for ris.

FOTO: PRIVAT

CONSTANTIN JANSEN

Medlem av Forskerforbundet ved Graminor

STILLING
foredlar, bygg

UTDANNING
agronomingeniør frå Tyskland med ph.d. i planteforedling frå USA

dom så ein slepp plantevernemiddel, og der er det mykje å hente på genetikken. Så er det bruksområde: Skal kornet erstatte soyaprotein, eller bli kraftfôr for drøvtyggarar? Vil ein maksimere proteininnhaldet, går avlinga vanlegvis ned, men skal vi dyrke meir kveite av beredskapsomsyn, får byggen mindre plass, og då må ytinga opp.

– Kven er kundane til Graminor?

– Vi er eigde av kundane våre: Felleskjøpet, Gartnerhallen og Strand Unikorn, i tillegg til staten. Dei kjøper såkalla pre-basisfrø frå oss, dyrkar dei opp i større

mengder og sel såfrø til bonden. Vi er dei einaste som foredlar sortar for norske forhold, og det er eit samfunnsopdrag staten gjev oss pengar til, utanom den kommersielle verksemda.

– Blir det dyrka mykje bygg i Noreg?

– Kring halvparten av kornet i Noreg er bygg. Mange deltidsbønder vel bygg fordi det er enkelt å dyrke.

– Kva blir han brukt til?

– Mest til dyrefôr. Eg kunne ønskje at nordmenn åt meir bygg, til dømes i staden for ris. Bygg er veldig sunt, men det er ikkje lenger tradisjon for å bruke det til mat.

– Nokre faste spørsmål til slutt: Korleis ser kontoret ditt ut?

– Eg har vindauge ut mot åkeren så eg kan følgje med om eg er inne, men er ute halve året. Mest her ved hovudkontoret på Hamar, men vi har også dyrkeforsøk i Trøndelag, Sverige og Finland. Det er nydelege åkrar!

– Kor tenkjer du best?

– Saman med andre. Eg trivst best i diskusjon. Då stiller eg gjerne spørsmåla ingen vil høyre, for å prøve å gjere ideane vassette og sikre at vi er på rett veg.

– Kva vil du seie til statsråden din?

– Eg ville snakke med landbruksministeren om kor viktig det er med eigarskap til gena og biomangfaldet som er tilpassa norske forhold. Det trengst stadig utvikling fordi natur, klima, sjukdommar og forbrukarvanar endrar seg. I Noreg er ikkje marknaden stor nok til å betale for slikt, så vi er avhengige av at staten gjer det.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Rusforskning med bekymret mine

Solid og tankevekkende forskning på rus kommer med en anbefaling om forebygging.

Folk som sitter og ruller vinen rundt i munnen for å jakte på smak, befinner seg milevis unna de som sjangler rundt i parken etter å ha sittet der og drikket hele dagen. Selv om folk som har råd til dyr vin, kan sjangle, de også. Men de har i mye større grad noe å holde seg fast i, så derfor faller de ikke; i hvert fall skader de seg ikke på samme måte som de som har en dårligere sosioøkonomisk status – SØS, som det forkortes til i en ny bok om rus. Den slår fast sitt hovedfunn allerede i tittelen: De rike drikker mest, de fattige rammes hardest.

Det er de med høyest utdanning som drikker mest, og dermed må vi inkludere også Forskerforums lesere blant de mest-drikkende. Deres alkoholkonsum er 25 prosent høyere enn hos de med lavest utdanning. Men, «de alkoholspesifikke skadene er klart mest utbredt blant dem med lavest inntekt og kortest utdanning». Dette kalles for alkoholskadeparadokset og er et forhold boka ønsker å skape mer oppmerksomhet omkring. Hvorfor er det slik? Boka kommer ikke med noen svar, det er tall som er dens sterke side. Tall og grafer fra spørreundersøkelser og sammenlignende studier.

Vi går liksom gradene her, først handler det om røyking og alkohol, så introduseres vi for narkotika, til vi til slutt skal i fengsel. Der får vi høre at over halvparten av fangene har erfaring med narkotikabruk, og at de ruser seg også mens de sitter inne. Som regel på noe beroligende. Det viser seg at de innsatte betaler med fengsel for sin lave SØS, som her også inkluderer omsorgssvikt av ulik art.

Det går et tydelig skille også gjennom ungdomskulturen. Oslo er en delt by, viser et av kapitlene i boka, også når det gjelder ungdom og rus. Høy SØS, både på bydels-

«Hovedfunnet er uansett viktigst og har politisk betydning, nemlig at de som stiller svakest, blir de som lider mest av at rus har en så stor plass i samfunnet vårt.»

WILLY PEDERSEN (red.)
De rike drikker mest, de fattige rammes hardest. Rus og sosial ulikhet
 Cappellen Damm Forskning, 2025
 197 sider
 Veil. pris: kr 349 / digital åpen tilgang

nivå og i familien, øker sannsynligheten for bruk av alkohol. Her går det også en videre spiral, da alkoholbruken åpner for cannabis og kokain. I et senere kapittel kan vi lese om forskjellen på *dealere* på østkanten og vestkanten. På vestkanten er de ikke synlige og del av en gatekultur, og har derfor kunnet ha ulovlighetene sine i fred, men nå får vi endelig et lite innblikk i hvordan denne dealingen foregår – for eksempel gjennom folk som ønsker seg inn i et velstående festmiljø, eller gjennom «idealister» som tror på legalisering og rusens medisinske virkninger.

Tall og fakta om rus er godt stoff for avise, så mye av dette har vi lest om allerede, som at ungdom fra alkoholliberale hjem drikker mer. Hva denne boka bringer, er tallene bakom, og siden tekstene er vitenskapelige, flesteparten er fagfelleurdert, lærer vi også om spørsmålene de har stilt,

om metode og ikke minst om alle nyansene og forbeholdene. Vi får ting inn med teskje, da poeng ifølge IMRoD-strukturen (innledning, metode, resultat og diskusjon) gjentas i hvert fall to ganger. Noen nye funn presenteres, men hovedfunnet er uansett viktigst og har politisk betydning, nemlig at de som stiller svakest, blir de som lider mest av at rus har en så stor plass i samfunnet vårt.

Fordi det stort sett er tall og fakta vi får presentert, kommer enkeltskjebnene i liten grad frem. Men det skal ikke så mye fantasi til for å spinne videre på ting vi får presentert, og i et par kapitler slippes vi så vidt inn også. «Jeg husker», skriver lege, forsker og professor emeritus Helge Waal i sin interessante oppsummering av narkotikaens fremvekst i Norge, som blant annet inneholder utviklingen fra å gå til krig mot den til å ville redusere skade, slik vi gjør i dag. Waal husker noen av dem han møtte i sitt virke, og gir oss et par setninger om dem. I kapittelet til Øystein Skjælaaen, førsteamanuensis ved VID, er vi med på ølkafé på morgenkvisten, hvor vi for eksempel kan treffe på Astrid. «Frihet er å ta en øl når det passer», sier hun.

Boka kan lastes ned av enhver, men den har nok interesse først og fremst for folk som jobber i eller med rusfeltet, deriblant journalister. Jeg anbefaler likevel alle å lese det første kapittelet. Det oppsummerer de andre kapitlene på en klar og god måte, lager en fortelling av alle de forskjellige bidragene, og forfatteren, sosiolog Willy Pedersen, er dessuten god til å spisse poengene.

Pedersen kjenner vi som en tydelig stemme i rusforskningen. Han er sentral i denne boka også, da han er medforfatter på tre av tekstene, pluss innledningskapittelet. I sistnevnte går han tørt ut, forteller om hvordan Andresen-familien og nå i nyere tid Sackler-familien har tjent seg steinrike på henholdsvis sigaretter og opioid-legemiddelet OxyContin. «Mektige kommersielle aktører har tåkelagt og sabotert kunnskap om skader og sykdom», skriver Pedersen. De visste hva de gjorde.

Men hva gjør så vi? Rusbruk trenger regler og systemer – og forebygging. Særlig for å minimere skadene blant de mest utsatte.

AV AASNE JORDHEIM

Opplysende gjenstander

Gjennom ulike objekter og fenomener får vi et vellykket historisk sveip over privatlivets fred og ufred.

HILDE GUNN SLOTTAMO

Privatlivets historie. Slikkepotten, skjermen, soverommet og andre fortellinger

Humanist forlag, 2025

206 sider

Veil. pris: kr 429

For en forsker med formidlingstrang må oppdraget fra forlaget ha fortonet seg som en gavepakke: Skriv en populærvitenskapelig bok om privatlivets historie «beregnet på all-mennmarkedet». Hilde Gunn Slottemo, professor i historie ved Nord universitet (og ny nestleder i Forskerforbundet), går til oppgaven ved å velge ut 13 gjenstander, fenomener, hendelser og personer. Forfatteren har som ambisjon å fortelle privatlivets historie med utgangspunkt i et materielt og kulturhistorisk blikk. På den ene siden handler det om hvordan «den konkrete skoen, såpa eller slikkepotten [blir] en inngang til ei større historie». På den andre om utviklingstrekk i mer symbolsk forstand, som endringer i måten vi fremstiller oss selv på, eller mer omfattende samfunnsmessige endringer, som i synet på ensomhet. Også disse temaene behandles stort sett gjennom materielle størrelser, som mobiltelefon-selfies.

Boken er avgrenset til norske forhold fra 1850. Boken er kort og har en stiv pris. Den er velskrevet og lar seg lese i ett strekk, og selv om den kanskje ikke byr på så stor motstand eller oppsiktsvekkende konklusjoner, er boken lett å like. Hver for seg gir kapitlene forholdsvis enkle og lettfattelige fremstillinger. Gitt bokens lengde er det både forståelig og tilgivelig at de større sveipene over samfunnsmessige utviklingstrekk noen ganger er litt overfladiske, for bokens gevinst ligger i kontrastene som oppstår mellom fortellingene om de ulike fenomenene som undersøkes. Med så vidt forskjellige tematikker som sko, ensomhet og byarkitektur kunne boken fort blitt fragmentert. Det er den altså ikke. Særlig informativt er skillet mellom det private og det offentlige, som brukes som omdreiningspunkt: I noen tilfeller kjempes det private (kvinneres rettigheter) gjennom som gjenstand for offentlig diskusjon, mens i andre sammenhenger trekkes det som har vært offentlig (betjente telefonsentraler eller bankbesøk), inn i privatlivet (ved at alt kan gjøres fra mobiltelefonen).

Boken har et gjennomgående og tydelig feministisk perspektiv. Det vil si, kanskje

er det umulig å fortelle privatlivets historie uten en tydelig kjønnsdimensjon, siden mye av det kvinnelige – det ulønnede husarbeidet, menstruasjonen, skjevfordelingen av tilgang på arbeid og utdanning – har vært holdt skjult eller usynliggjort. Flere steder i boken handler det om «en kjønnnet forskjell mellom offentlig og privat». Dermed er altså det feministiske perspektivet ikke påtvunget, men snarere en naturlig konsekvens av tematikken. Like gjennomgående, om enn i litt mindre grad, er klasseperspektivet: Privatlivets fred tilhørte og tilhører først de pengesterke, før den blir alminneliggjort gjennom konsumlogikkens produksjonsmetoder og reklamefremstøt.

Det er dette perspektivet som er det mest spennende ved boken, som når vi for eksempel kan lese om hvordan kjønn og klasse er underliggende prinsipper for byplanleggerne, som «bygde på disse kjønnsforståelsene i sine arbeider, samtidig som de i sine tegninger både strukturerte, reproduserte og sementerte dem. [...] På den måten ble forståelsen av kjønn og arbeid, privat og offentlig bokstavelig talt bygd inn i samfunnet, fysisk nedfelt som en materiell struktur.»

Boken er akkurat det den utgir seg for å være: en kortfattet populærvitenskapelig fremstilling som ikke krever spesielle ferdigheter.

AV KJETIL VIKENE

Livsbejaende om byliv

Blir byen for planlagt og polert, forsvinner det menneskelige. En ny bok argumenterer overbevisende mot «zombie-urbanismen».

JONNY ASPEN

Byen som erfaring

Cappelen Damm Akademisk

242 sider

Veil. pris: kr 369

I noen år bodde jeg i en av landets mindre byer, der man gikk fra den ene enden av sentrum til den andre på sju minutter. Og likevel hadde denne byen en flanør, en mann som kunne vandre i timevis gjennom byen. Han var yngre enn meg, alltid velkledd, gående i et bedagelig tempo, med et hyggelig smil og et våkent blikk. For meg ble han bekræftelsen på at også denne lille byen hadde sine urbane kvaliteter.

Så hva kjennetegner disse kvalitetene? Jo, først og fremst møtet mellom på den ene siden det hverdagslige og trivielle og på den andre siden det uforutsigbare og overras-

kende, ifølge Jonny Aspen. Han er idéhistoriker og professor i byteori ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Tidligere har han vært med på å gi ut *Den vitale byen*, en teoretisk bok om byplanlegging. Med *Byen som erfaring* ville han skrive mer konkret og erfaringsnært. Dermed gjør Aspen som flanøren og rusler rolig gjennom bylivet, med alle sanser åpne. Metoden er fenomenologisk, altså med vekt på hvordan vi erfarer verden.

Det er en åpen og essayistisk anlagt bok, mer egnet til å sette tanker i gang enn til å formulere konklusjoner. Men jeg blir revet med i Aspens stadige stopp blant både byteoretikere og skjønnlitterære forfattere. Lesingen blir i seg selv en opplevelse og en påminnelse om hvor godt det er *bare å være* – i en tekst, i en park, i en by. I pulsklokkens tid er denne tilsynelatende formålsløse vandringen en radikal handling, et memento om at det finnes et liv bortenfor konsum- og konkurransesamfunnet.

Og når vi nærmer oss slutten av boken, forstår vi at vandringen likevel ikke var helt uten mål. Det foregår en banalisering av bykulturen, hevder Aspen. Byene blir mer og mer like hverandre, den konformsøkende middelklassen tar over, og du finner de samme kjedene overalt. Bylivet blir forutsigbart, og kan vi da lenger snakke om et virkelig byliv? Hvor skal den søkende flanøren feste blikket?

Aspen konkretiserer sin kritikk ved å peke i retning av Fjordbyen-prosjektet i Oslo, «som en filmkulisse» der ingenting overraskende kan skje, og et godt eksempel på det han kaller zombie-urbanisme. Beskrivelsen hans får meg til å tenke på demenslandsbyene som vokser fram, velsignet være dem, der målet er omgivelser som skal gjøre hverdagen minst mulig skremmende for beboerne. Men vi andre kan kanskje utsette flyttingen dit så lenge det går? Vi som har en hjerne der det enn så lenge tikker og går som det skal, trenger vel noe annet, ikke bare for å stimulere hjernecellene, men også for å stimulere sjela.

Selv om Aspens bok i første omgang nok henvender seg til dem som driver med byplanlegging, har den altså noen kvaliteter som gjør at den favner bredere enn som så. I sin sirkling rundt hva som kjennetegner et godt byliv, diskuterer den i bunn og grunn også hva som kjennetegner et godt liv. Er det virkelig et harmonisk og behagelig liv uten friksjon og uønskede endringer? Vokser vi ikke bare på å la oss brytes mot hverandre? Når lot du seg sist inspirere av flanøren og tok en annen vei hjem, bare for opplevelsens skyld?

Byen som erfaring blir i så måte et velformulert spark bak til å logge seg av rutinene, få på seg skoene og vandre langsomt gjennom byen, samme hvor stor eller liten den måtte være.

AV SIRI LINDSTAD

Pioneren og katten

Zoologen Kristine Bonnevie (1872–1948) var Noregs fyrste kvinnelege professor, og det finst ein god del interessante bilete av henne – under fjellklatring, til sjøs, på ekskursjonar – og vi har vist fleire av dei. Det er ein feministisk pioner i norsk vitenskap vel unt.

Store norske leksikon oppgjev at far hennar, Jacob Aall Bonnevie, var negativ til at jenter skulle få same utdanning som gutar. Middelskoleeksamen kunne vere skadeleg og «undergrave den sande kvindeligheds klenodie». Kristine Bonnevie tok like fullt artium i 1892, studerte biologi og medisin og vart professor ved Universitetet i Oslo i 1912. Ei lovending måtte til for at ho som kvinne kunne få eit professorat. Ifølgje same kjelde kan ein dele forskinga til Bonnevie i tre epokar: fyrst marinbiologi, deretter cellebiologi og til slutt arvelegheit og genetik.

Biletet er frå arkivet til Museum for universitets- og vitenskapshistorie. Det er teke i Domus Media (midtbygninga) ved universitetet, i sentrum av Oslo. Frå venstre ser vi Gunnar Rollesen, Thordar Quelprud, Ditlef Rustad og Kristine Bonnevie. Arkivteksten manglar opplysningar om omstende og tidfesting, men vi får iallfall denne setninga, og den er god nok: «Professor Bonnevie dissekerer katt, og de andre observerer.»

Foto: ukjent / Museum for universitets- og vitenskapshistorie, Universitetet i Oslo

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og **Lorenz Khazaleh**.

Antropologi gir håp

Only bad news is good news, heter det innen journalistikken. Heldigvis er det ikke slik innen vitenskapen, tenkte jeg da jeg nylig besøkte det antropologiske museet i nabobyen Leipzig (Grassi Museum für Völkerkunde). Hjemme ved middagsbordet snakker vi ofte om hva de negative nyhetene om krig, konflikt og katastrofer gjør med oss. At de stresser oss, at vi mister troen på menneskeheten. Folk flest tror verden er verre enn den er. Folk blir redde, mistroiske og pessimistiske. Så velger flere og flere av dem autoritær-ekstremistiske skikkelser som Donald Trump i USA eller likesinnede partier som Alternative für Deutschland (AfD) i Tyskland. Ved forbundsvalg i februar fikk AfD 20,8 prosent av stemmene!

Fagfeltet mitt, sosialantropologien, framstår her som en velkommen motpol. Sosialantropologien er faktisk alt annet enn en pessimistisk vitenskap. I motsetning til journalister kvier antropologer seg for å trekke bastante slutninger om «godt» og «ondt». De er mer opptatt av gråtonene enn av svart og

hvitt. Som forskningsjournalist ved Universitetet i Oslo så jeg antropologenes tilbakeholdenhet som en manglende vilje til å ta et standpunkt. Nå ser jeg det som en styrke. Kan ikke antropologi være en terapi mot polariseringen i samfunnet? Når jeg går inn i museet i Leipzig, er det første som møter meg, en utstilling om et israelsk-palestinsk ektepar. Ved hjelp av kunst og felles historie ønsker Chaya og Emile Touma å vise at det ikke bare er konflikter mellom jøder og palestinere, men også samkvem. I utstillingen ser vi blant annet hamsaen, som er et populært smykke blant både kristne, jøder og muslimer.

Antropologer er ikke bare interessert i problemene. En stor del av forskningen om krig, konflikter og katastrofer handler om hvordan folk håndterer dem: Hvordan tilpasser menneskene seg, hvilke løsninger og alternativer utvikles? På denne måten oppstår det fortellinger om menneskenes motstandskraft og kreativitet, om solidaritet og håp.

Antropologien er sannsynligvis faget som har den største verktøykassen med mulige løsninger når problemer står i

kø. Spesielt etter finanskrisen i 2008 var antropologer, blant andre Keith Hart, flinke til å vise alternativene til det rådende, nyliberale økonomiske systemet. I antologien *The Human Economy: A Citizen's Guide* definerer han et økonomisk system der menneskelige behov, ikke profitt, er i fokus. Han peker på at slike modeller ikke er utopiske, men allerede eksisterer – blant annet i velferdsstaten, digitale fellesøkonomier (åpen kildekode programvare, Wikipedia), rettferdig handel og bytteringer. Den kapitalistiske ideen om *homo economicus*, som bare er interessert i personlig gevinst, er mer unntaket enn regelen i menneskehetens historie.

Når jeg fortsetter vandringen gjennom museet, kommer jeg til rom med masker, rituelle gjensander og drakter. Meningen er ikke å vise fram «ekstotisk» kultur. Hele utstillingen står i avkoloniseringens navn. Objektene blir satt i sammenheng med Tysklands lite omtalte mørke kolonihistorie. Objektene i museet er tjuvegods, står det skrevet overalt. Innbyggerne i de gamle koloniene er til stede gjennom videoer og kunstinstallasjoner. Museets budskap: Det er på tide å ta et oppgjør med kolonitidas rasistiske overgrep.

I USA og deler av Europa er fascisme og rasisme i ferd med å bli stuerent igjen. Ikke siden 1933 har ytre høyre vært så populære i Tyskland som nå, leser jeg. Da kan antropologien virkelig gi håp.

AV **LORENZ KHAZALEH**
sosialantropolog og for tiden
tysklærer i Tyskland

«Folk flest tror verden er verre enn den er. Folk blir redde, mistroiske og pessimistiske.»

Akademisk skriving:

Friheten etter tellekantene

Hvis vi ikke henter oss inn og gjenvinner friheten og kreativiteten, risikerer vi at akademien gjør seg irrelevant, skriver Solveig Østrem.

AV SOLVEIG ØSTREM
professor i pedagogikk
ved OsloMet – stor-
byuniversitetet

Tellekantsystemet har satt dype spor i akademien. Det har satt forskernes frihet under press og gitt dårlige kår for kreativiteten som trengs for å utvikle ny kunnskap. Det vil ta tid å hente seg inn igjen, og det skjer neppe av seg selv bare fordi systemet fases ut som finansieringsmodell.

Uheldige følger av tellekantlogikken

Når kvalitet måles med kvantitative indikatorer, og det som teller, er det som kan telles, gjør det noe med måten å tenke på – og måten å skrive på. Problemet er i og for seg ikke at det finnes incentivordninger som verdsetter innsatsen forskere legger i å skrive forskningsartikler av høy kvalitet. Problemet ligger i at mange av tekstene som publiseres, ikke har høy kvalitet.

Konvensjonene forskere forholder seg til, kan stå i veien for å skrive gode tekster. «Utfordringa er at akademisk språk kan vere like livfullt som tørt gras», sa Njord V. Svendsen i et intervju med Khrono da han mottok NTBs språkpris i 2022. Jeg har vært borti mye tørt gress: tidsskriftartikler som framstår som en ren øvelse der IMRAD-malen er fylt ut på riktig måte, men der interessante funn forsvinner i passivkonstruksjoner, uklare referanser og lærebokaktige redegjørelser for teori og metode. Slike tekster er neppe skrevet med tanke på leseropplevelsen, og de virker også nokså likegyldige for forfatteren.

Tellekantlogikken har gjort det å få publisert en artikkel til et mål i seg selv. Den samme logikken gjør at det noen ganger blir om å gjøre å ikke skrive «for mange» artikler. Doktorgradsstipendiater som finner det nødvendig å skrive fire artikler for å gå i dybden på problemstillingen de utfor-

sker, blir oppfordret til å være strategiske og «spare den fjerde artikkelen» til de skal søke professoropprykk.

Noen av tellekantlogikkens absurde følger kom til syne da Dag O. Hessen ble beskyldt for selvplagiat og innklaget til Forskningsetisk utvalg for å ha brukt utdrag fra sine egne publikasjoner i en populærvitenskapelig bok. At begrepet «selvplagiat» i det hele tatt er kommet inn i språket, inngår i det absurde. Gjenbruk av eget materiale er bare et problem hvis man legger til grunn at forskningsresultater er en vare som gir uttelling i form av penger eller publiseringspoeng. Hvis målet ikke er å produsere flest mulig forskningsresultater, men å bidra til en opplyst offentlighet, vil forskeren nødvendigvis måtte si omtrent det samme flere ganger, i ulike kontekster og til forskjellige målgrupper.

Ikke av hensyn til forskerne

Når vitenskapelig skriving blir som å fylle ut en mal på riktig måte, går det ut over skrivegleden, slik flere forteller i en sak i Forskerforum. Men det går også ut over forskningens kvalitet. Når tellekantsystemet diskuteres, er det likevel som om underteksten er at de som er opptatt av kreativ skriving og kritiske til snevre sjangerkrav, er mest opptatt av forskerens ve og vel, mens de som forsvarer tellekantsystemet, er opptatt av vitenskapelig kvalitet. Det samme ser vi i diskusjoner om norsk som fagspråk: Underteksten er at de som mener vitenskapelige tekster må skrives på engelsk, er opptatt av forskningens kvalitet, mens de som løfter fram betydningen av å utvikle norsk som fagspråk, er mest opptatt av formidling.

Det er grunn til å utfordre denne underteksten. Det er ikke av hensyn til forskerne, men av hensyn til saken som undersøkes, at forskeren må være fri fra krav som kan stå i veien for det som er forskningens formål: å utvikle dypere innsikt og økt erkjennelse.

Idealet om å søke sannhet

Forskningen er alltid forpliktet til idealet om å søke sannhet. I dette ligger også kravet om

«Problemet ligger i at mange av tekstene som publiseres, ikke har høy kvalitet.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

å skrive på en måte som er egnet til å speile en faktisk virkelighet med størst mulig grad av etterrettelighet, nøyaktighet og grundighet. Hvilken flik av virkeligheten forskeren befatter seg med, er avgjørende for hvilken språklig form forskningsresultatene presenteres i. Derfor er det ganske forunderlig at «standardane i naturvitenskap har spreidd seg til humaniora og samfunnsvitenskap», slik Kjetil A. Brottveit, redaktør i Forskerforum, påpeker. Han viser til IMRAD-strukturen og til det at «artikkelforma (har) vunne terreng på kostnad av andre sjangrar». Jeg vil legge til et tredje punkt: forventningen om at vitenskapelige tekster må skrives på engelsk og ta utgangspunkt i en såkalt «internasjonal forskningsfront».

Hvordan kan vi hente oss inn igjen?

Utfordringen for en forsker er å finne et språk som gjør det mulig å skrive sant om de aspektene ved virkeligheten han eller hun undersøker. Det kreves en annen språklig framstilling for å forstå et fenomen enn for å forklare årsakssammenhenger.

I prosessen med å hente oss inn og gjenvinne friheten etter tellekantene tror jeg særlig det er to ting som er viktige: å utfordre tidsskriftartikkelens rigide sjangerkrav og å bevare og videreutvikle norsk som fagspråk.

Å bryte med rigide sjangerkrav

Kreativitet i forskerens skrivearbeid har ikke som formål å gjøre teksten morsom og underholdende for leseren. Det er alltid saken, og forskningsspørsmålet forskeren leter etter svar på, som avgjør hvordan skri- veren bruker sin kreativitet, og hvordan dette kommer til syne i teksten. Det er ikke av hensyn til forskeren, men av hensyn til saken at forskere noen ganger må låne fra skjønnlitteraturens område, slik Anders Johansen tar til orde for i boka *Kunnskapens språk*. Han gir to eksempler fra sin egen forskning der han har skrevet om krigstraumer og om samtaler med en som ligger for døden. «Jeg vet ikke om det er mulig å skrive sant om slike ting ved hjelp av et språk som bare nevner, men

«Forskeren må være fri fra krav som kan stå i veien for det som er forskningens formål: å utvikle dypere innsikt og økt erkjennelse.»

ikke rommer, noe av den smerten og forferdelsen som disse forholdene faktisk består av», skriver Johansen.

Jeg tror mange som forsøker på saksfelt som omfatter menneskelige relasjoner, kan kjenne seg igjen i slike erfaringer. Vennskap, søskenrelasjoner eller barns lek, personal-konflikter eller trivsel på arbeidsplassen kan neppe beskrives på en presis og troverdig måte uten et språk som er tett på menneskers hverdagsliv.

Å utvikle norsk som fagspråk

I diskusjoner om publiseringspraksis og norsk som fagspråk snakker vi av og til forbi hverandre fordi vi overser vesentlige forskjeller, ikke bare mellom fagtradisjoner, men også i hva som er forskningens gjenstandsfelt.

For en som har nevrovitenskap, immunologi eller global migrasjon som sitt forskningsfelt, vil en forventning om å publisere forskningsartikler på norsk kanskje framstå som meningsløs. Denne forskningen er kontekstoverskridende og springer ut av et internasjonalt forskerfellesskap, og den faglige diskusjonen er avhengig av å kunne kommunisere gjennom et felles språk. Ofte finnes det også en tydelig forskningsfront – i betydningen «så langt er forskningen kommet», «dette er det vi så langt vet» – som er et felles utgangspunkt for ny forskning.

Der forskningens gjenstandsfelt ikke kan løsrives fra den kulturelle og sosiale konteksten den inngår i, forholder det seg ofte annerledes. Det gjelder en del fagområder innenfor samfunnsvitenskapene og humaniora, og det gjelder i særdeleshet en del forskning som retter seg mot velferdsordninger som ikke bare er lokalt forankret, men som også er bundet av de rammevilkårene et politisk vedtatt samfunnsmandat utgjør. Kontekstsensitivitet blir et vesentlig

vurderingskriterium når kvalitet skal vurderes. Dermed blir det også maktpåliggende å utvikle et fagspråk som er egnet til å beskrive den aktuelle konteksten. Det er altså ikke bare av hensyn til norsk språk og kultur det er nødvendig med en kontinuering utvikling av norsk som fagspråk; det er også nødvendig for kunne beskrive en virkelighet som utspiller seg i en gitt kontekst, mest mulig presist.

Å gjenvinne troverdigheten

Å lese tidsskriftsartikler gir ofte en følelse av å bære på en familiehemmelighet: På den ene siden er man redd for at noen utenfra skal kikke inn og oppdage hvordan det står til, men på en annen side er det nettopp det man ønsker: et avslørende blikk som i neste omgang kan føre til fornyelse. Jeg tror avsløringen er avgjørende for at academia skal gjenvinne troverdigheten.

At det er håp, skyldes forskere som fortsatt lar seg drive av nysgjerrighet, kreativitet og mot til å «gå dit det brenner», som Helga Eggebø, Iben Brinch og Jan Grue, som er intervjuet i Forskerforum.

Hvis vi ikke henter oss inn og gjenvinner friheten og kreativiteten, risikerer vi at academia gjør seg irrelevant – og det i en tid da den sannhetssøkende forskeren utfordres av falske nyheter og kunnskap er i ferd med å forvitte som demokratiets puls. Hvis ikke forskere utvikler et presist og relevant fagspråk, finnes det dyktige journalister som både er gode til å skrive og drives av forpliktelsen til å gi en sannferdig framstilling av virkeligheten. Hvis academia gjør seg irrelevant, overlater vi hele ansvaret for å skape en opplyst offentlighet til andre aktører.

Les mer om akademisk skriving i sak på side 8 og innlegg på side 40.

IMRaD-modellen og kreativ skrijving:

Ja, takk, begge deler!

Øystein Pedersen Dahlen slår et slag for IMRaD-modellen. «Men du kan gjerne være personlig, subjektiv, nytenkende og kreativ i tillegg», skriver han.

Debatten om akademisk skrijving er både nyttig og viktig. Og mange går til angrep på IMRaD-modellen (introduksjon, metode, resultat og diskusjon). Dette er en modell som vokste frem i 1930-årene og har fått stor utbredelse etter andre verdenskrig. Den er blitt nærmest enerådende innenfor naturvitenskapene, men også etter hvert veldig dominerende innenfor andre fagdisipliner, spesielt i vitenskapelige tidsskrifter. Men mange oppfatter modellen som rigid og begrensende for kreativ tenkning og skrijving.

Jeg synes imidlertid at IMRaD-modellen er et fint utgangspunkt – også innenfor kvalitativ forskning innenfor humaniora og samfunnsfag.

Om du som forsker skal skrive om et spesifikt tema, bør du forholde deg til tidligere forskning. Og det er fryktelig mye forskning der ute om nær sagt hva som helst.

Dermed er en tydelig introduksjon nyttig for raskt å avgjøre om dette er noe som skal leses, eller om jeg skal lete videre i andre artikler. Er dette spesifikt innenfor det jeg er interessert i? Og hva gir denne artikkelen svar på? En klar og tydelig problemstilling hjelper derfor også.

En kort og tydelig metodedel viser hvordan forskeren har gått

AV ØYSTEIN PEDERSEN DAHLEN

redaktør for Mediehistorisk tidsskrift, sosiolog og dosent ved Høyskolen Kristiania

frem for å kunne svare på spørsmålet. Hva er det empiriske utvalget? Hvordan er materialet valgt ut, og hvorfor akkurat dette materialet? Og hvilke spørsmål er stilt til de empiriske materialet (som kan gi svar på forskningsspørsmålet)?

Åpenhet og innsyn

En annen fremgangsmåte gir gjerne et annet resultat. Dette handler om åpenhet og innsyn.

Tydelighet, åpenhet og innsyn gjør også at andre forskere og studenter kan være trygge på at funn og konklusjoner er etterrettelige – at de er vitenskapelige, dvs. etterprøvbare, pålitelige og en del av en kumulativ kunnskapsutvikling. Det skal være noe annet enn journalistikk og subjektiv gjenfortelling av virkeligheten.

Men du kan gjerne være personlig, subjektiv, nytenkende og kreativ i tillegg!

Innledningen kan gjerne være personlig. Hva er ditt utgangspunkt for å undersøke dette? Vi har gjerne en subjektiv motivasjon for våre problemstilling-

ger og forskningsinteresser. Å være tydelige på vårt subjektive utgangspunkt er også i tråd med at åpenhet og innsyn er viktige kriterier for den vitenskapelige metoden.

Anonymitetens verdi

Men her er det også å bemerke at de personlige erfaringene og åpenheten skaper problemer for å legge til rette for en anonym fagfelleevaluering. Som redaktør for et norsk akademisk tidsskrift prøver jeg å legge til rette for at fagfeller ikke skal vite (sikkert) hvem som har skrevet artikkelen, da dette kan påvirke bedømmelsen av det som er skrevet. Norge er et lite land, og det er mange som har et litt anstrengt forhold til andre forskere. Men vitenskapelige artikler må leses gjennom av andre eksperter på området, og en streng oppfylging av IMRaD-modellen gjør det lettere å anonymisere forfatterne av artiklene og ettergå metoder, resultater og konklusjoner.

Men drøftingen og konklusjonene bør i alle tilfeller være

nytenkende, kreative og stor-slagne! Desto større nedslagsfelt konklusjonene har, desto bedre. Selv om empirien er begrenset, kan diskusjonene vise til noe større og mer generelt.

Inngangsport

I tillegg til at IMRaD-modellen kan hjelpe lesere med å finne frem i mylderet av forskningsartikler, kan den for mange være et oversiktlig hjelpemiddel til å komme i gang med vitenskapelig produksjon.

På mange universiteter og høyskoler i Norge i dag er det fortsatt mange som veileder studenter i oppgaveskriving uten at de har den nødvendige kompetansen, erfaringen og tryggheten i det å skrive akademiske tekster. Ved å følge IMRaD-modellen kan de norske tidsskriftene være en inngangsport for mange til å få større trygghet i det akademiske håndverket og dermed også bedre veiledning og undervisning.

Samarbeid med mer erfarne forskere og tilbakemeldinger fra tidsskriftenes fagfeller kan gi kunnskap og økte ferdigheter i akademisk skrijving og øke kunnskapen om både kritisk tenkning og om det temaet som formidles til studentene.

Jeg vil derfor slå et slag for både den tydelige IMRaD-modellen og de store tankene og de spennende og nytenkende diskusjonene innenfor norsk forskning, da gjerne publisert i akademiske tidsskrifter, med *utgangspunkt* i introduksjon, metode, resultat og diskusjon!

Les mer om akademisk skrijving i sak på side 8 og kronikk på side 38.

Kristiania

GRATIS HALVDAGSSEMINAR FOR FORSKERE:

Din forskning som drivkraft for samfunnsendringer

Kristiania og OsloMet inviterer til halvdagsseminar for forskere i hele sektoren der forskningskommunikasjon står i sentrum.

23. april kl. 8.30 – 12.00

For mer informasjon, program og påmelding, skann QR-koden:

OSLOMET

Lavere lønnsvekst for statsansatte med høy utdanning

Statistisk sentralbyrå (SSB) har på oppdrag fra Forskerforbundet utarbeidet en ny rapport om lønnsutviklingen i staten fra 2016 til 2023. Rapporten dokumenterer at statsansatte med høyere utdanning over tid har hatt svakere lønnsvekst enn statsansatte med korte utdanninger.

– Kort oppsummert viser rapporten at utdanning lønner seg stadig mindre i staten, sier leder av Forskerforbundet Steinar A. Sæther.

Mens ansatte med videregående skole som høyeste utdanning har hatt en lønnsvekst på 33 prosent i perioden, har nemlig forskerutdannede og ansatte med høyere utdanning hatt en lønnsvekst på rundt 25 prosent.

– Jeg forventer at staten tar situasjonen på alvor i årets lønnsoppgjør, sier Sæther.

Unio forventer solid reallønnsvekst i år

Den foreløpige rapporten fra Teknisk beregningsutvalg (TBU) viser at årslønnsveksten i de største forhandlingsområdene var på 5,3 prosent i 2024, men i staten var lønnsveksten bare 4,9 prosent når Forsvaret holdes utenfor.

– Det er altfor dårlig, sier Unio-leder Steffen Handal. Selv om lønnsutviklingen i staten ligger over prisveksten kommer de statsansatte for dårlig ut i 2024. Det må staten som arbeidsgiver bære hovedansvaret for.

Offentlig sektor sliter fremdeles med å rekruttere og beholde arbeidskraft med høyere utdanning fordi lønnsnivået er for lavt sammenliknet med nivået for utdanningsgruppene i privat sektor.

Ser fram til samarbeid med ny statsråd

Forsknings- og høyere utdanningsminister Sigrun Aasland er Arbeiderpartiets første forskningsminister siden 2001. Forskerforbundets leder Steinar A. Sæther gratulerer Aasland med jobben og gleder seg til samarbeidet. Han oppfordrer Aasland til å sette kraft bak politikken i Arbeiderpartiets eget partiprogram, og håper også den nye ministeren vil se på noen omstridte saker med nye øyne.

– Arbeiderpartiet er et internasjonalt orientert parti, og Aasland har selv internasjonal erfaring. Jeg oppfordrer henne til å løfte blikket og bidra mer til internasjonalisering og internasjonalt samarbeid. Det gjelder blant annet studieavgift for internasjonale studenter, og det gjelder det rigide språkkrauet for stipendiater. Her er det ingen skam å snu, sier han.

– God lønn sikrer høy kompetanse

Forskerforbundets årlige tariffkonferanse ble avholdt i Oslo 10. februar, og forbundsleder Steinar A. Sæther trakk opp de lange linjene i sin innledning.

– Forskere og kunnskapsarbeidere i det offentlige har over tid hatt svak lønnsvekst. Hvis denne utviklingen får lov til å fortsette, vil det svekke rekrutteringen til viktige yrker og kvaliteten på tjenestene. Årets mellomoppgjør er første mulighet til å ta tak i denne utviklingen, sa Sæther.

– Å skape attraktive arbeidsplasser handler om mange forhold: Arbeidsmiljø, tid til familien, muligheten til faglig utvikling, og mye annet. Men aller viktigst er lønn. Og når ansatte med høy utdanning i det offentlige sakter stadig mer akterut sammenliknet med lønnsnivået i det private, blir det

vanskelig å rekruttere og beholde dyktige ansatte. Derfor er lønnsutviklingen til våre medlemmer viktig for hele samfunnet, ikke bare for oss, avsluttet Sæther.

In solidarity with American teachers and researchers

In a letter to our sister organizations in the United States, we express full support to our colleagues in American research and higher education institutions in their fight against Trump's anti-knowledge policies.

We are deeply concerned over the dramatic developments in the USA, in which institutions, science and education are subject to massive cuts, where high quality public education is threatened, and academic freedom and professional autonomy is under severe political and ideological attacks.

Forskerforbundet stand in full solidarity with the teachers, researchers, and students of the United States.

Virke: Slik lykkes du med lønnsamtalen

Visste du at alle ansatte i tariffområdet Virke HUK har rett til å få en årlig lønnsamtale med sin leder? I en artikkel på våre nettsider gir seniorrådgiver

Petter Sommervold deg nyttige tips til hvordan du kan bevisstgjøre din leder for å oppnå en bedre lønnsutvikling.

Målet med en lønnsamtale er at du skal få tilbakemelding om sammenhengen mellom din arbeidsinnsats og din lønn. Du skal få vite hvordan du selv kan bidra til å påvirke din lønnsutvikling. En lønnsamtale gir deg dessuten anledning til å synliggjøre din arbeidsinnsats overfor leder og til å fortelle hvilke forventninger du har til egen lønnsutvikling.

I utgangspunktet er det arbeidsgiveren din som skal kalle deg inn til en årlig samtale om lønn. Blir du ikke invitert til en slik samtale, bør du selv ta initiativ til dette i forkant av de lokale lønnsforhandlingene i virksomheten din.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har 26 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verver du nye medlemmer får du digitale gavekort som kan brukes der du selv ønsker. Du får 500 kroner i vervepremie for hvert nye medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

Facebook @forskerforbundet
Instagram @forskerforbund
Bluesky @forsker.bsky.social

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2025–2027: Steinar A. Sæther, Universitetet i Oslo (leder), Hilde Gunn Slottemo, Nord universitet (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Jo Rune Ugulen Kristiansen, Arkiverket, Bente Ovèdie Skogvang, Universitetet i Innlandet, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Cecilie Wingerei Lilleheil, Universitetet i Oslo (2. vara), Rannveig Sjøvaag, Kulturdirektoratet (3. vara) | **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo, spesialrådgiver Synne Freberg | **FAGPOLITISK AVDELING:** Avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen | **FORHANDLINGSAVDELINGEN:** avdelingssjef Jan Pieter Groenhof, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, rådgiver Petter Lysrud Johannessen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl | **JURIDISK AVDELING:**

Avdelingssjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, senioradvokat Eirik Kolleroy, senioradvokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal

ORGANISASJONS AVDELINGEN: Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, seniorrådgiver Rita Kvæll.

ADMINISTRASJONS AVDELINGEN: Administrasjonssjef Kjetil Mørk, konsulent Magnus Prestaasen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skuseth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, konsulent Helge Mjølmen, rådgiver Tore Sandnes, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinlise Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, konsulent Hans-Marius Johansen.

Våren 2024 streiket Unio med krav om at høyere utdanning må lønne seg – også i staten.

FOTO: LINA CHRISTENSEN / FORSKERFORUM

Lavere lønnsvekst for statsansatte med høy utdanning

En ny SSB-rapport viser at statsansatte med høy utdanning har hatt lav lønnsvekst. Samtidig sliter staten med å rekruttere og beholde viktig kompetanse. – Jeg forventer at staten tar situasjonen på alvor i årets lønnsoppgjør, sier Steinar A. Sæther.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har på oppdrag fra Forskerforbundet utarbeidet en ny rapport om lønnsutvikling i staten fra 2016 til 2023. Den ferske rapporten dokumenterer at statsansatte med høyere utdanning over tid har hatt svakere lønnsvekst enn statsansatte med korte utdanninger.

– Kort oppsummert viser rapporten at utdanning lønner seg stadig mindre i staten, sier leder av Forskerforbundet Steinar A. Sæther.

Mens ansatte med videregående skole som høyeste utdanning har hatt en lønnsvekst på 33 prosent i perioden, har nemlig forskerutdannede og ansatte med høyere utdanning hatt en lønnsvekst på rundt 25 prosent.

– Det er godt dokumentert at staten sliter med å rekruttere og beholde viktig kompetanse. At staten ikke er konkurransedyktig på lønn, er en viktig årsak. Til syvende og sist taper hele samfunnet på dette, fordi vi alle er avhengige av at høyere utdanning, politi og forvaltning tiltrekker seg flinke folk, sier Sæther.

Nylig anslo Teknisk beregningsutvalg (TBU) årslønnsveksten i 2024 til 5,3 prosent. Men i staten var lønnsveksten bare 4,9 prosent når forsvaret holdes utenfor. Et nytt notat fra Unio viser at offentlig ansatte med høyere utdanning tjener 130 000–300 000 kroner mindre enn tilsvarende grupper i industrien.

– Vi har en dobbel utfordring når statsansatte har svak lønnsvekst sammenlignet med resten av arbeidslivet, samtidig som statsansatte med høyere utdanning har lavest lønnsvekst internt i staten. Jeg forventer at staten som arbeidsgiver tar dette på alvor i årets lønnsoppgjør. Unios slagord i vårens streik var at utdanning må lønne seg, også i staten. Denne rapporten understreker at dette kravet er like aktuelt i år, sier Sæther.

Midlertidighet i academia er fortsatt et problem

SSB-rapporten viser også at over 60 prosent av de midlertidige stillingene i staten finnes innenfor undervisningsvirksomhet. Mange statsansatte med viktig kompetanse arbeider dermed under usikre ansettelsesforhold.

– Usikre arbeidsforhold går ut over rekrutteringen til forskning og høyere utdanning, og bidrar dessuten til lavere lønnsvekst. Rapporten er en påminnelse om at det er langt igjen før forskere har samme rett til fast ansettelse som andre. Mange tror at en jobb i staten er en trygg jobb, men det gjelder slett ikke alle, sier Sæther.

Å ytre og å lytte. Noen dilemmaer

Akademisk ytringsfrihet har vært et *hot* tema de siste årene, særlig etter at NOU-en *Akademisk ytringsfrihet* ble levert til Kunnskapsdepartementet i mars 2022. Her ble blant annet ansattes formidling og deltakelse i offentlig debatt satt på sakskartet.

Temaet er viktig. Samfunnet trenger forskningsbasert kunnskap for å kunne ta gode valg. Formidling og deltakelse i offentlig debatt er derfor en sentral del av akademias brede samfunnsoppdrag.

En god debatt bygger på ideen om at likeverdige parter møtes for å finne fram til felles forståelser gjennom diskusjon og meningsbrytning. Det betyr at en anerkjenner uenighet – ja, faktisk oppmuntrer den. Målet er å lære av de meningsforskjellene som finnes. Det krever at en både lytter og ytrer.

I academia er opposisjon og kritikk ideelt sett på som en verdi, ikke en trussel. Det er gjennom motstand vi utvikler oss som fagpersoner, det er uenigheten som bringer fagene og forskninga videre. Dermed blir diskusjon en viktig norm.

Et tankekors

Denne dyrkinga av diskusjon og meningsmangfold medfører imidlertid noen tankekors. For samtidig som vi anerkjenner behovet for akademisk debatt deltakelse *ekstern*, i offentligheten, melder mange ansatte om demokratisk underskudd *internt*, på egne arbeidsplasser. Der opplever de at de ikke blir lyttet til av egen ledelse – at deres stemme ikke er viktig. Det er et paradoks.

Til tross for at det formelle lov- og avtaleverket er på plass, får Forskerforbundet stadig signaler fra tillitsvalgte om manglende reell medbestemmelse. De tillitsvalgte forteller om manglende informasjon, om informasjon som kommer for sent, eller om premisser som er lagt på forhånd.

Det kan være flere grunner til det. Omstillinger, effektivitetskrav og nye styrings- og ledelsesmodeller kan utfordre den reelle medbestemmelsen, blant annet ved at det ikke er tid eller rom for riktig involvering av de tillitsvalgte.

Flere rapporterer dessuten om svekket medbestemmelse som følge av de mange fusjonene i kunnskapssektoren, både i helseforetakene, i institutter, i universiteter og høyskoler og i ABM-sektoren. Også Forskerforbundets egen kartlegging fra universitets- og høgskolesektoren bekrefter dette. Her sier 44 prosent av de tillitsvalgte at de opplever dårlig eller ganske dårlig praktisering av medbestemmelsen ved egen virksomhet.

Hvordan kan vi dyrke trua på samtaledemokratiet og de frie, likeverdige aktørenes samtale i offentligheten hvis vi ikke forvalter det godt innad, i egne institusjoner?

Å lede kunnskapsbedrifter

Jeg tror ledere i kunnskapssektoren trenger å bli minnet om hvorfor det er viktig å lytte til sine ansatte. Ledelsen trenger å forankre saker i gode prosesser. De trenger konstruktive innspill og god dialog med ansatte, og de trenger kritiske stemmer og motforestillinger før valg tas. Når beslutningene da er fattet, er det enklere å oppnå ro og forpliktet tilslutning til de ulike vedtakene.

I kunnskapssektoren – der ansattes tankekraft er det viktig-

AV HILDE GUNN SLOTTEMO
nestleder i Forskerforbundet

«Hvordan kan vi dyrke trua på samtaledemokratiet og de frie og likeverdige aktørenes samtale i offentligheten hvis vi ikke forvalter det godt innad, i egne institusjoner?»

ste verktøyet – er det kanskje særlig viktig med involvering og innflytelse. Demotiverte ansatte skaper ikke god forskning. Gode undervisningsemner må utvikles nedenfra, av de ansatte. Faglig kvalitet krever faglig forankring.

Jovisst tar dette tid. Demokrati *tar* tid. Men det tar enda lengre tid med stadige omkamper eller med ansatte som ikke er topp motivert for den jobben de skal gjøre.

Dette er grunnen til at Forskerforbundet løfter opp medbestemmelse som et viktig satsingsområde. Vi ønsker å styrke og videreutvikle arbeidsplassdemokratiet og medbestemmelsen i hele kunnskapssektoren. Det er ikke tilstrekkelig at det formelle lov- og avtaleverket er på plass, medbestemmelsen må også være reell.

Et reelt intern-demokrati krever god dialog: at ledelsen lytter til de ansatte og deres tillitsvalgte. Da blir ytringene viktige og interessante, for hvis det skal være et poeng å ytre seg, må det samtidig finnes noen som lytter.

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettavis. Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på [Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!](#)

